

Divan Şiirinde Müstakil Bir Tür Olarak Hüsniyyât veya Hasen Şiir

Hüsniyyât or Hasen Shi'r as an Independent Genre in Classical Turkish Poetry

Bünyamin Taş¹

ÖZET

Manzum ve mensur klasik Türk edebiyatı metinlerinde rastlanan *hüsniyyât* sözcüğü ile *üslûb-ı hasen*, *nazm-ı hasen*, *şi'r-i hasen* ve *tarz-ı hasen* terkipleri, sözlük anlamlarının dışında, yaygın olarak bilinen özel bir edebiyat teriminden söz eder mahiyette kullanılmıştır. Ancak dönemin çağdaş kaynaklarında mezkûr ibarelerin terimsel anlamlarına yönelik bir açıklama görülememiştir. Modern dönemde ortaya konan bazı bilimsel yayımlarda ise *hüsniyyât* sözcüğünün terimsel işlevine yönelik bazı tespitlere yer verilmiş, ancak *üslûb-ı hasen*, *nazm-ı hasen*, *şi'r-i hasen* ve *tarz-ı hasen* terkipleri akademik araştırmaların konusu edilmemiştir. Hâliyle bu ibarelerin, özellikle *hüsniyyât* haricindeki terkiplerin, hem terimsel karşılıklarının olup olmadığı hem de böyle bir özellikleri varsa ne anlamda kullanıldıkları meselesi belirsizliğini korumaktadır. Bu makalede söz konusu sözcük ve terkiplerin terimsel amaçla kullanılıp kullanılmadıklarının tespiti ve özel bir edebiyat terimi olmaları hâlinde ne tür metinleri imlediklerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede öncelikle saha içindeki divan, mesnevi, tezkire ve mecmua cinsinden iki yüzü aşkın eser taranıp ilgili tanıklar belirlenmiş ve mezkûr ibarelerin bağlam içindeki anlamı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda ise hem *hüsniyyât* sözcüğünün hem de diğer terkiplerin, halk şiirindeki *güzellemenin* klasik edebiyattaki muadili kabilinden, güzeller ve aşk konulu şiirleri imleyen özel bir edebiyat terimi olarak kullanıldıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan şiiri, hüsniyyât, hasen şiir, güzelleme

ABSTRACT

The word *hüsniyyât* and the phrases *üslûb-i hasen*, *nazm-i hasen*, *shi'r-i hasen* and *tarz-i hasen*, which are found in verse and prose classical Turkish literature texts, are used in a way that refers to a special literary term that is widely known, apart from their dictionary meanings. However, to my knowledge, no explanation of the terminological meaning of these expressions can be found in contemporary sources. In some recent scholarly publications, some determinations regarding the terminological function of the word *hüsniyyât* were included. However, the compositions *üslûb-i hasen*, *nazm-i hasen*, *shi'r-i hasen* and *tarz-i hasen* were not the subject of academic research. Therefore, it remains unclear whether these expressions, especially the phrases other than *hüsniyyât*, have a terminological equivalent, and if so, in what sense they are used. This study aims to determine, through the attestation of the texts in the canon, whether the words and phrases in question are used for terminological purposes and, if they are specialised literary terms, what kind of texts they refer to. In this framework, firstly, more than two hundred works of *divân*, *mathnavî*, *tadhkirah*

¹Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Aksaray, Türkiye

ORCID: B.T. 0000-0002-0501-6496

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Bünyamin Taş,
Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Aksaray, Türkiye
E-posta: bunyaminatas@aksaray.edu.tr

Başvuru/Submitted: 12.08.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested: 20.09.2024

Son Revizyon/Last Revision Received: 21.09.2024

Kabul/Accepted: 26.09.2024

Atf/Citation: Taş, B. (2024). Hüsniyyât or Hasen Shi'r as an independent genre in classical Turkish poetry. *TUDED*, 64(3), 749–780.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2024-1531881>

and majmu'ah in the field were scanned, the relevant attestations were identified, and the meaning of the mentioned phrases in the context was tried to be determined. As a result of the analyses and evaluations, it was determined that both the word *hüsniyyât* and other phrases were used as a special literary term denoting poems about beauties and love, as the equivalent of “*güzelleme*” in Turkish folk poetry in classical literature.

Keywords: Classical Turkish poetry, *hüsniyyât*, *hasen shi'r*, *güzelleme*

EXTENDED ABSTRACT

Most of the terms in classical Turkish poetry are not clearly defined by contemporary sources. Instead, these terms are indirectly identified and uncovered by contemporary researchers based on sentences recorded in works in the form of *dīvān*, *mathnavī* and *tadhkirah*. One of these terms, which appears in the texts of poetry and *tadhkirahs* and is considered to be in need of detailed research in terms of its definition and function, is the term *hüsniyyât* or *hasen shi'r*.

In fact, this term, especially its expression in the form of *hüsniyyât*, has previously attracted the attention of other scholars. Thus, an accurate explanation of the term has been provided in the aforementioned publications. This study aims to fill in the missing aspects of the subject based on the attention of the aforementioned publications because these publications were limited to the word *hüsniyyât* based on a limited number of examples and did not mention the singular form of the same concept, *hasen shi'r*. This study sets out to reveal that *hüsniyyât* refers to the totality of the works that are singularly described as *hasen shi'r*. Therefore, both terms are literary terms for the same concept, with the attestation of a possible and sufficient number of works, and the following conclusions have been reached:

In the *tadhkirahs*, the word *hüsniyyât* is used in almost every context in which it is used to denote a specific type of poetry. On the other hand, in poems are used in a way that can be understood in one or both of its dictionary and terminological meanings.

In the texts of *tadhkirah* and poetry in which the word *hüsniyyât* is used in its literal sense, the sense in which the word is used is not specified. However, it is clearly stated that the texts considered within the scope of *elāhī* (hymn), *na't* (a poem in praise of prophet Muhammad), *hecv* (satire), *hazal* (fun), and *fohshyeyât* (obscene texts) are not considered *hüsniyyât*.

The texts presented under the name of *hüsniyyât* in *tadhkirahs* and *dīvāns* are love poems written with a focus on the beauty of the beloved.

The term *hüsniyyât* is also used in *tadhkirahs* and poetry examples to denote the *dīvān* containing love poems written with a focus on the beauty of the beloved or the relevant section containing verses of the aforementioned nature. In this respect, an appropriate *dīvān*, *majmu'a*, or chapter can be called a *dīvān/majmu'a/chapter of hüsniyyât*.

Although it is understood that no definite form limitation was made for this style based on the poems recorded as examples of *hüsniyyât* in the texts, it was determined that the *ghazal* form came to the forefront in terms of constituting the overwhelming majority of the attested texts.

The phrases *uslûb-i ḥâsen*, *naẓm-i ḥâsen*, *shi‘r-i ḥâsen* and *ṭarz-i ḥâsen*, which have almost no examples in the *tadhkirahs* but are frequently found in poetry, are explicitly used in many couplets in a terminological function as the name of a special style in the sense of “praising the beautiful” or “poetry sung in praise of the beautiful,” that is, love poetry centred on beauty.

It has been evaluated that it would be possible and valuable to express the compositions *uslûb-i ḥâsen*, *naẓm-i ḥâsen*, *shi‘r-i ḥâsen* and *ṭarz-i ḥâsen*, which are all used as literary terms with the same meaning, under a single name and a standard term, *ḥâsen shi‘r*.

While poets often used the singular phrase *ḥâsen shi‘r* deliberately for the verse it was used in, *tadhkirah* writers used the plural form *ḥusniyyât* to express the totality of the same type of texts. It has been concluded that the terms *ḥâsen shi‘r* and *ḥusniyyât* are identical terms expressing the same style of poetry.

While poems on the subject of beauty and love are called *ḥusniyyât* and *ḥâsen shi‘r* in classical Turkish poetry, the fact that the same type of poems is classified as “*güzelleme*” in Turkish folk literature is evaluated as the result of a possible adaptation and the need for an independent research on the subject is emphasized.

Giriş

Divan şiiri terimlerinin çoğu dönemin çağdaş kaynakları tarafından açıkça tanımlanıp ilan edilmiş değildir. Bu terimler daha ziyade günümüz araştırmacıları tarafından divan, mesnevi ve tezkire formundaki eserlerde kayıtlı cümlelere istinaden dolaylı yoldan tespit edilip ortaya çıkarılmaktadır. Şiir ve tezkire metinlerinde geçip tanım ve işlevi bakımından ayrıntılı bir araştırmaya muhtaç olduğu düşünülen söz konusu terimlerden biri de *hüsniyyât* yahut *hasen şiir* şeklinde anılan ıstılahtır. Esasen bu terim, özellikle onun *hüsniyyât* biçimindeki ifadesi, daha önce başka araştırmacıların da dikkatini çekmiş ve böylece bahse konu yayınlarda terimin isabetli açıklaması yapılmıştır. Bu çalışma, mezkûr yayınların ortaya koyduğu dikkatten yola çıkarak mevzunun eksik kalan yönlerini ikmal amacını taşımaktadır. Zira söz konusu yayınlar mahdut örneğe istinaden *hüsniyyât* sözcüğüyle sınırlı kalıp aynı kavramın tekil ifade biçimi olan *hasen şiir* tabirinden söz etmemişlerdir. Bu yazıda *hüsniyyâtın*, tekil olarak *hasen şiir* biçiminde tavsif edilen eserlerin yekûnunu ifade ettiği, dolayısıyla her iki tabirin de aynı kavrama matuf birer edebiyat terimi oldukları, mümkün ve yeter sayıda eserin tanıklığıyla ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Arapça kökenli *hasen* sözcüğü, “güzel olmak” manasındaki *hüsn* kökünden türemiş olup “güzel, iyi” anlamlarına gelmektedir (Uğur, 1997). Aynı kökten türetilen *hüsniyyât* ise *hüsn* kelimesine “iyiye” aitlik ve “ât” çoğul eklerinin gelmesiyle “güzelliğe/güzele/iyiye ait/dair olanlar” anlamı kazanan bir tabirdir. İleride açıklanacağı üzere ibarelerin sözlük anlamlarıyla divan şiirindeki terim anlamları doğrudan irtibatlı görünmektedir.

Klasik metinlerde rastlanan *hüsniyyât* sözcüğünün terimsel kullanımına dikkat çeken ilk araştırmacı, tespit edebildiğimiz kadarıyla, Harun Tolasa’dır. Tolasa, tezkirelerde “şairlerin tanıtma ve değerlendirmeye konu edildikleri tarz ya da türlerden (2002, s. 327)” bahisle hezl, hiciv ve latife terimlerinin kullanımı bağlamında alıntılıdığı metinde karşısına çıkan *hüsniyyâtı* da kısaca tanımlamıştır:

Sehî’nin Sâgarî için, “tabiâtı hezle mâyil” dedikten sonra, hemen arkasından ‘hüsniyyâtı dahi bîmesîldür’ şeklinde konuşması anlamlıdır. “Hüsniyyât” terimini güzeller, güzellikler hakkında yazılmış, insanda güzel, hoş etkiler bırakan şiirler şeklinde tanımlayabiliriz (2002, s. 341).

Tolasa, alıntılanan cümlesinde *hüsniyyâtı* bir terim olarak belirlemekten başka tanımını da oldukça öz ve isabetli bir şekilde vermiş, ancak bunun dışında konuyu başka tanıklarla destekleyip müstakil bir ilgi ve başlık altında inceleme yoluna gitmemiştir. Sözcüğü bağımsız bir yazının konusu olarak ele alıp tanıtan Ahmet Sevgi olmuştur. Sevgi, Merdümî’nin (ö. 1563) *Tuhfetü’l-İslâm* adlı mesnevisinin bilimsel neşri (1991) dolayısıyla dikkatini çeken *hüsniyyât* tabirini, daha sonra başka bir yazıda müstakil bir değerlendirmeye konu etmiştir. Yazıda terimin tespiti şu şekilde yapılmıştır:

XVI. yüzyıl şairlerimizden Merdümî'nin *Tuhfetü'l-İslâm* isimli eserinde şöyle bir beyit geçer:

Nice şi'rün var ol da hüsniyyât

Kanı ya Tanrıya yarar kelimât

Dikkat edilirse burada şair, “hüsniyyâta dair çok şiirim var. Ama Allah katında makbul sayılacak (dinî-didaktik) şiirim yok” diyor. Ve sonra hüsniyyât adını verdiği şiirinin vasıflarını şöyle sıralıyor:

Nice bir vasf-ı 'ârız u hat-ı yâr

Ola her dem dilünde leyl ü nehâr

Nice bir fikr-i kâkül-i hûbân

Olısar gerdenünde bâr-ı girân

Seni fikr-i leb ü hat-ı cânân

Gâh sermest ider gehî hayrân (2024, s. 284-285)¹

Sevgi, iktibas ettiği beyitlerden ve sözcüğün *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da zikredildiği bir bağlamdan hareketle *hüsniyyâtın* “kaş, göz, dilber, âşık, maşuk gibi güzelliklere” dair şiirler için kullanılan bir tabir olduğunu tespit etmekle birlikte konuyu başka bir tartışmaya bağlamıştır. Daha doğrusu Sevgi'nin mezkûr yazısı doğrudan başka bir tartışma bağlamında kaleme alınmıştır. İlgili tartışma yazının başlığında “Lâdinî (Profane) Şiir mi, Hüsniyyât Şiiri mi?” biçiminde ilan edilmiştir. Başlıktan da anlaşıldığı üzere Sevgi, dinî amaçlar dışında yazılan eserleri nitелеmek amacıyla ilk defa M. Fuat Köprülü (ö. 1966) tarafından ortaya konulan “lâdinî (profane) şiir” adlandırmasını reddetmek ve bunun yerine *hüsniyyât* denilmesini teklif etmek amacıyla yazıyı kaleme almıştır. Teklifini ise sonuç cümlelerinde şu şekilde ortaya koymuştur:

Kısacası, klasik Türk şiiri hiçbir zaman dinin dışında kalmamıştır. Öyle veya böyle bu şiir muhakkak dinî bir unsur taşır. Dolayısıyla onu “lâdinî” olarak vasıflandırmak doğru değildir. Gayeleri sanat yani “güzel tasvir” ve “güzeli tasvir” olan şairlerin şiirlerine verilecek en uygun ad herhâlde “hüsniyat (güzellikler) şiiri” olmalıdır (2024, s. 286).

Bu yazının asıl konusu Sevgi'nin açtığı tartışma olmamakla birlikte, mevzuyu eksik bırakmamak adına, bu öneriye yönelik aksi yöndeki fikrimizi çalışmanın sonuç kısmında açıklayacağız. Bu noktada tabiri bir terim olarak tespit eden son yayından söz etmek yerinde olacaktır. Ahmet Atilla Şentürk, *hüsniyyât* sözcüğünü metinlerde hem “icra edilen iyilik ve güzellikler” biçiminde açıkladığı sözlük anlamıyla hem de “güzelliği tasvir eden, güzellerle ilgili nazmedilmiş söz ve şiirler” şeklinde tanımladığı terim anlamıyla tespit etmiştir (2023, s. 98). Ancak Şentürk de söz konusu maddeyi içeren çalışmanın doğası gereği, konuyu daha fazla genişletmemiştir. *Latîfi Tezkiresi*'ndeki edebiyat eleştirisi ve eleştiri terimleri üzerine doktora tezi yazan Fahri Kaplan ise özetle, “şiirdeki letâfeti/güzelliği belirten beğeni ifade ve

1 İlk olarak popüler bir edebiyat dergisinde yayımlanan yazı (2007), daha sonra yazar tarafından toplu makalelerini içeren kitabına da alınmıştır. Yazının yazar tarafından onaylanmış son versiyonu olması bakımından kitaba referans verilmiştir.

sıfatı” şeklinde sözlük anlamıyla değerlendirdiği ibarenin terim anlamına yönelik bir tespit yapmamıştır (2018, s. 272).

Hüsniyyât teriminin tespit ve tanımına yönelik önceki çalışmaların ilgisinin aksine *hasen şiir* konusu herhangi bir soruşturmaya tabi tutulmamıştır. Fakat konu büsbütün gözden kaçmış da değildir. Terimin metinlerde sıkça anılan *tarz-ı hasen* biçimindeki ifadesi, ayrı yayımlarda Osman Horata ve M. Fatih Köksal’ın dikkatini çekmiş ve her iki araştırmacı da üstünde durmaksızın ibarenin terimsel karşılığına dair öngörü niteliğinde açıklama yapmıştır. Horata, Vakanüvis Pertev’e (ö. 1807/08) referansla *tarz-ı haseni* Bâkî (ö. 1600) ve Şeyhülislam Yahyâ (ö. 1644) gibi şairlerle özdeşleştirilip “anlamdan ziyade sese önem veren, açık, tabii, zarif bir söyleşiye dayanan, külfetten uzak, lirik, canlı, özenle yazılmış” (2015, s. 137, 145; 2019, s. 25) şiirleri tanımlamak için kullanılan klasik üslupla ilişkilendirmiştir. Köksal ise Yenipazarlı Vâlî’nin (ö. 1598/99) *Hüsniyyât* mesnevisinde geçen ibareyi “Bu ‘tarz-ı hasen’ ibaresinden maksadın ‘mesnevî türü’ olduğunu düşünüyoruz” (2024, s. 11) biçiminde değerlendirmiştir. Aşağıda sunulan örneklerin göstereceği üzere her iki açıklama da metinlerde *tarz-ı hasen*, *üslûb-ı hasen*, *şi’r-i hasen* gibi terimlerle anılan ve kolaylık olması adına *hasen şiir* şeklinde standartlaştırabileceğimiz terimi tam olarak karşılayamamaktadır. Zira bir kısmı yukarıda Horata ve Köksal tarafından referans verilen kayıtlardan daha otantik başka birçok tanıkta *hasen şiir* ibaresi, *hüsniyyât* terimiyle aynı anlamı kastedecek şekilde kullanılmıştır. Aşağıda, tespit edilen tanık metinlerin yardımıyla, hangi anlamlarda kullanıldıkları bakımından her iki tabir müstakil ve ayrıntılı olarak incelenip bu ibarelerin terimsel anlamları açıklanarak birbirleriyle olan bağlantıları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Hüsniyyât

1.1. Tezkirelerde Hüsniyyât

Divan şiiri terminolojisinin temel kaynakları hiç şüphesiz tezkirelerdir. Bu itibarla bir edebiyat terimi olarak *hüsniyyât*ın bu eserlerde ne anlamda kullanıldığını tespit etmek, bu araştırmanın problematiğini önemli ölçüde çözüme kavuşturacaktır. Yaptığımız taramalar neticesinde *hüsniyyât* sözcüğünün, beşi XVI. yüzyıl eseri olmak üzere toplam sekiz tezkirede kullanıldığı tespit edilmiştir. Sözcüğün kullanıldığı bağlamlar, tezkirelerin kronolojik sırasına göre aşağıda ele alınmıştır.

Hüsniyyât sözcüğü Garîbî’nin (ö. 1529’dan sonra) tezkiresinde iki yerde kullanılmıştır. Garîbî, tabiri ilk olarak kendi eserinin tanıtımı beyanında söylediği şu ifade içinde anmıştır:

İşbu Gülşen-i Garîb zımında şerh-i etvâr u eş’arları ile izhâr u istâr olunur ve bu nüsha-i garîb itmâmına ol hüsniyyât-ı hakâyık-sıfât vechi ile zîb ü zînet virilüp hazret-i nüvvâb-ı kâm-yâb, ibkâhu’llâhu te’âlâ ilâ-yevmi’l-hisâbi, du’âsi ile hatm-i kelâm kılınur (Babacan, 2010, s. 65).

[İşte bu *Gülşen-i Garîb* (tezkiresi) dolayısıyla (şairlerin) davranış ve hâlleri ortaya konulup şiirleri yazılır. Garîbî’nin bu eseri tamamlansın diye o hakikatlerle

vasıflanmış hüsniyyât yoluyla süslenip bahtiyar hükümdara² “Yüce Allah onu hesap gününe kadar korusun.” duası ile söz bitirilir.]

Yukarıdaki alıntıda *hüsniyyât* tabiri, eserdeki şair biyografilerini ve şiir alıntılarını kapsayacak genişlikte kullanılmıştır. Buna karşılık kendisiyle birlikte tamlama oluşturan “*hakâyık-sıfât*” ibaresi *hüsniyyâtın* anlamını, “hakikat hallerini anlatan hüsniyyât” biçiminde daraltmaya yarayan bir işlev görmüştür. Bu noktada *hüsniyyâtın*, tasavvufi çağrışımları güçlü olan *hakâyık* tabiriyle ilgisi önem kazanmaktadır. Tezkirede anlatılanlar *hakâyıkla* alakalı olduğu için mi *hüsniyyât*tan addedilmiş, yoksa *hüsniyyât* daha genel bir tabir olduğu hâlde buradaki metinlerin ilaveten *hakâyıkla* da irtibatı mı vurgulanmak istenmiş, sorularınınsa kesin bir cevabı yoktur. Buradan hareketle *hüsniyyât* kavramının, bağlam içinde sınırlı ve özel anlamı olan bir terim görevinde kullanıldığını söylemek mümkün değildir. Ancak eserde ikinci defa kullanıldığı Dede Ömer Rüşenî (ö. 1487) maddesinde sözcüğe daha özel bir anlam yüklendiğini söylemek mümkündür:

Üslûb-ı şî’rde, be-tahsîs mesnevî vü gazel, tercî’ ü kasîde ittîrâz u etvârında hüsniyyât vechi ile tasavvuf yüzinden hakikat fehvâsî üzre iş’âr kıldukları dîvân u külliyyât makbûl ü mergûb vâkî’ olmışdur (Babacan, 2010, s. 71).

[Şiir tarzında; özellikle mesnevi, gazel, terci ve kasidelerinde; hüsniyyât ve tasavvufi hakikatin anlamı üzerine nazmettikleri divan ve külliyyatı makbul ve ilgi çekici olmuştur.]

Garîbî, Rüşenî’nin şiirlerini tarif sadedinde önce hangi nazım şekilleriyle yazıldıklarını söyleyip sonra “*hüsniyyât vechi*” ve “*tasavvuf yüzinden*” demek suretiyle bu şiirlerin muhtevasına dair bilgi vermiştir. Cümlede “*hüsniyyât vechi*” ve “*tasavvuf yüzinden*” tamlamalarının birbiriyle ilgisi yine yeterince açık değildir. İki sözcük grubu arasındaki “*ile*”nin bağlaç olması durumunda anlam, yukarıda köşeli parantez içinde verdiğimiz aktarımdaki gibi olacaktır. “*İle*”nin edat olması durumunda ise “*hüsniyyât ve tasavvufi hakikatin anlamı*” biçiminde aktardığımız kısım “*hüsniyyât vasıtasıyla tasavvufi hakikatin anlamı üzerine nazmettikleri*” şeklini alacaktır. Birinci olasılık *hüsniyyât* ve *tasavvuf* kavramlarını daha belirgin biçimde birbirinden ayırırken ikinci ihtimal iki kavramı birbirine yaklaştırmaktadır. Daha açık ifade edilecek olursa “*ile*”nin bağlaç olması durumunda *hüsniyyât*, *tasavvuf*tan farklı ve *tasavvuf*la tevil edilemeyecek veya buna gerek duyulmayan içerikler için kullanılan müstakil bir terim hüviyetinde anlaşılabilir. İkinci durumda ise *hüsniyyâtın*, doğrudan delalet etmese bile tevil yoluyla *tasavvuf*a yorulabilecek türden metinler için kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir. Her iki durumdan çıkarılabilecek ortak sonuç ise *hüsniyyâtın*, *tasavvufun* bizzat kendisi olmadığıdır. Garîbî’nin nitelemelerinin doğrudan muhatabı olan eserlere, yani Rüşenî’nin şiirlerine bakarak mevzubahis terimlerin anlamı üzerindeki belirsizlik daha da azaltılabilir.

2 Babacan tarafından *nevvâb* biçiminde okunan sözcüğü bağlama daha uygun olduğunu düşünerek *nüvvâb* şeklinde okuduk. Zira *Lugatnâme*’de (Dehkhodâ, 1998, s. 22773) belirtildiğine göre *nüvvâb* sözcüğü, Safevî ve Kacar hanedanlıkları döneminde “büyük hükümdar” veya “şehzade” anlamında kullanılmıştır. Bu bilgiye istinaden dua metninde Şah Tahmasb’ın (ö. 1576) veya Safevî şehzadelerinden birinin kastedilmesi olasılığından ve böylece Garîbî’nin Safevî hanedanıyla münasebetinin teyidinden söz edilebilir.

Rûşenî Dîvânı'nda doğrudan dinî amaçlarla yazılmış naat ve nasihat türünden birçok manzume bulunduğu gibi insan-insan aşkı ve şarap konusunda telif edilmiş rindâne manzumelere de çokça rastlanmaktadır.³ Garîbî'nin *hüsniyyât* kavramı ile kastettiği eserlerin, beşerî aşk ve/veya şarap konulu manzumeler olması kuvvetle muhtemeldir. Bu noktada açık olmayan husus, *hüsniyyât* kapsamına alınan şiirlerin Garîbî tarafından tasavvufî tevil çerçevesine dâhil edilip edilmediği meselesidir. Hâliyle sözcüğün anlamını belirginleştirmek için diğer eserlerdeki kullanımına bakmak elzemdir.

Sözcük, Sehî Bey'in (ö. 1548-49) *Heşt Bihişt*'inde Sâgarî (ö. 1523/24) ve Mevlânâ Yakînî (ö. 1514'ten sonra) maddelerinde birer defa geçmektedir. Sâgarî maddesinde "Tabî'atı hezle mâyil iken hüsniyyâtı dahî bî-misldür" [Tabiatı hezle eğilimli olduğu hâlde hüsniyyâtı da eşsizdir.] (İpekten, Kut, İsen, Ayan ve Karabey, 2017, s. 125) cümlesinde, Yakînî maddesinde ise "Hezle mâyil ü elfâz-ı fuhşîyyâta kâyıldür. Güzel hüsniyyâtı dahî var. Müretteb dîvânı ve haylî latîf ma'ânî cem' itmiş. Kasâyide vü gazeliyyâta kâdir ve söz vezninde mâhir şâ'irdür" [Hezle ve fuhşîyyât türünde sözlere eğilimlidir. Güzel hüsniyyâtı da vardır. Mürettep bir divan oluşturmuş ve birçok ince mana toplamıştır. Kaside ve gazel söyleyebilen, ölçülü söz kurmada hünerli bir şairdir.] (Sehî Bey, s. 198-199),⁴ biçimindeki kayıta anılmıştır. Sehî Bey'in alıntılanan cümlelerinde *hüsniyyâtın* ne olduğu söylenmemekle birlikte ne olmadığına dair kısmi bir bilgi sunulmaktadır. Bu cümlelerden anlaşıldığı kadarıyla *hezl ve fuhşîyyât* kapsamında değerlendirilen metinler *hüsniyyât*tan değildir. *Hezl* bir durum veya kişiyi yeren, mizah veya güldürü amaçlı ve bazen genel ahlakın sınırlarını zorlayabilecek nitelikte çirkin sözler içeren metinler için kullanılan bir tabirdir (İpek, 2018, s. 13-38). *Fuhşîyyât* ise daha genel bir tabir olup edep, terbiye ve ahlaka aykırı iş ve hareketler; sınır tanımayan zevk ve eğlence düşkünlüğü ve zinayla ilgili ayıp sayılan fiiller için kullanılmaktadır (Şemseddin Samî, 1317/1900, s. 983). Çıkarılabilecek tek sonuç bu olmamakla birlikte *Heşt Bihişt*'teki

3 Aşağıdaki beyitler Rûşenî'nin beşerî aşk ve şarap konulu şiirlerindedir:

Her ne kim almah dilersen âlile gel benden al
Aldanuram men sana sen her nice idersen âl
İstesen koynuma girmek gel soyun koynuma gir
Boynuma salınmag istersen kolun boynuma sal
Lebleründen sen bana bir bûse itmişdün 'atâ

Ger peşimân oldun ise virdüğün gel yine al (Tavukçu, 2008, s. 156)"

[(Ey sevgili), hileyle her ne almak istersen gel benden al. Sen ne kadar hile yaparsan ben hepsine aldanırım. Eğer koynuma girmek istersen soyunup koynuma gel. Boynuma sarılmak istersen kolunu boynuma dola. Dudaklarından bana bir öpücük bağışlamıştın. Eğer pişman olduysan gel de verdiğini geri al.]

"Men ol hoşdur ki olam rind-i 'âmî

Degül nîgü çü zühd-i nîk nâmî

Harâbâton içinde mest ü hayrân

Hîrâmân geşt idüb içem müdâmî

Olam dürdi-keş-i mey-hâne-i 'aşk

Çekem zâhid gözine karşı câmî (Tavukçu, 2008, s. 191)"

[Benim için sıradan bir rind olmak hoştur, namı güzel zühd gibi iyi olmak değil. Meyhanenin içinde sarhoş ve şaşkın hâlde salınıp gezerek içeyim şarabı. Zahidin gözüne karşı çekip kadehi, aşk meyhanesinde küpün dibini bulayım.]

4 *Heşt Bihişt*'in yukarıda referans verilen tenkitli neşrinde "güzel hüsniyyâtı dahî var" kaydı ana metne alınmayıp dipnotta nüsha farkı olarak gösterilmiştir.

mezkûr kayıtlara bakarak *hüsniyyâtın hezl ve fuşşiyât* dışında değerlendirilen metinler için kullanılabilmesi neticesine de ulaşılabilir.

Hüsniyyât, Latîfî'nin (ö. 1582) tezkiresinde altı ayrı bağlamda anılmıştır. Bunlardan ilki, birinci faslın mukaddimesinde şiir türlerinden söz edilirken kullanıldığı bağlamdır. Latîfî, şeriat âlimleri tarafından şiirin izinli ve yasaklı olmak üzere ikiye ayrıldığını söyledikten sonra *hüsniyyâtı* izinli şiirler arasında sayar:

Bir kısmı tevhîdât u ilâhiyyât ve mevâ'iz ü nesâyih ü hüsniyyâtdur. 'İnde'l-'ulemâ ve'l-fukahâ kitâb ve sünnet ile sâbit olmanın mübâh u meşrû'dur. Ve şol ki hezeliyyât u hicviyyât ve medâiyih-i memnû'ât u menhiyyâtdur. Aklen ve naklen menhî vü memnû' ve meslûb u nâ-meşrû'dur (Canım, 2000, s. 108).

[Bir kısmı tevhit, ilahi, vaaz, nasihat ve hüsniyyât (manzumeleri)dir. Kitap ve sünnetle sabit olması bakımından âlimler ve fakihler nezdinde caiz ve meşrudur. Hezl, hiciv ve yasaklı methiyelerse aklen ve naklen menedilmiş olup meşru değildir.]

Metinde *hüsniyyât*, dinî konulu türlerden olan tevhit, ilahi ve mevize (vaaz/nasihat) ile birlikte meşru/helal şiir kapsamında takdim edilmiştir. Hezl, hiciv ve yasaklı methiyelerse⁵ uygunsuz ve hâliyle bu ilk sayılanların zıddı kabîlinden edebî ürünler olarak sunulmuştur. Bu cümlelere istinaden *hüsniyyâtın* hezl, hiciv ve yasaklı methiyelerden farklı addedildiğini söyleyebiliriz. İlaveten alıntıda *hüsniyyât* tabirinin dinî konulu türlerin ardı sıra takdim edilmesi, kesin olarak gerektirmemekle birlikte, sözcüğün dinle alakalı şiirler için kullanıldığını düşündürülebilir. Ancak dinî olmamakla birlikte söylenmesi/yazılması yasak/haram sayılmayan başka herhangi bir tür için kullanılmış olması ihtimalinin önünde de bir engel yoktur. Nitekim Latîfî'ye ait başka bir bağlamda (metni aşağıda verilmiştir), *hüsniyyât*tan sayılan manzumeler dinî içerikli türlerden daha kesin bir ifadeyle tefrik edilmiştir. Yukarıdaki alıntıda daha ziyade dikkat çekici olan husus, Latîfî'nin, *hüsniyyâtı* meşru/helal şiir türleri içinde sayıyor olmasıdır.

Tezkirede *hüsniyyâtın* anıldığı diğer beş bağlam, eserdeki sırasıyla Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (ö. 1273), Sâ'atî (XVI. yy.), Sâgarî (ö. 1523/24), Firâkî (ö. 1572'den sonra) ve Seyyid Nesîmî (ö. 1405/06?) maddelerinde bulunmaktadır. Latîfî, sözcüğü Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî maddesinde "otuz bin beyt mesneviyyâtı ve toksan bin beyt ilâhiyyât u hüsniyyâtı vardır" [Otuz bin beyitlik mesnevisi ve doksan bin beyitlik ilahi ve hüsniyyâtı vardır.] (Canım, 2000, s. 113). şeklindeki cümlede kullanmıştır. Cümlede mesnevi tabiri ilahi ve *hüsniyyât*tan ayrılmıştır. Biri biçim diğeri tür adı olan mesnevi ve ilahi aynı kategori içinde değerlendirilemez. Dolayısıyla bu taksimin *Mesnevî-i Ma'nevî* ve *Dîvân-ı Kebîr* adlı eserlere yönelik olduğu açıktır. Bu itibarla *hüsniyyât* da ilahiyle birlikte divandaki şiirleri niteleyen bir tabir olarak anılmıştır. Ancak metinde ilahi ile *hüsniyyât* arasındaki benzerlik veya aykırılık ilişkisine dair bir açıklama ve ne türden şiirlerin *hüsniyyât*tan sayıldığı bilgisi bulunmamaktadır.

5 Hangi türden övgülerin ulema tarafından yasaklı veya haram sayıldığına dair Kınalızâde Ali Çelebi'nin (ö. 1572) *Ahlâk-ı Alâ'î*'rinde yer alan kimi açıklamalar için bk. Taş, 2024.

Latîfî, *hüsniyyâtı* Sâ‘atî maddesinde, “şi‘rle dahî çendân şöhreti ve hüsniyyâtının dahî hüsn ü letâfeti yokdur” [şiirde pek şöhreti olmayıp hüsniyyâtı güzel ve ince de değildir] (Canım, 2000, s. 291). biçimindeki cümlede zikretmiştir. Bu cümlede *hüsniyyât* neredeyse şiirle aynı manada anlaşılmaya müsait bir genişlikte kullanılmış olup özel bir anlam çıkarmaya elverişsizdir. Sâgarî maddesinde ise Sehî’nin aynı şair için söylediklerine benzer bir cümle içinde *hüsniyyâtı* anar: “Ekseriyyâ meyl-i tab‘ı hicve ve hezle olmanın hezeliyyâtı vâfir ve hüsniyyâtı nâdir vâkî‘ olmuşdur” [Tabiatı hiciv ve hezle yatkın olduğu için hezleri çok, hüsniyyâtı ise azdır.] (Canım, 2000, s. 292). Latîfî’nin bu cümlesi sayesinde, daha önce Sehî’nin söylediği *hezl* ve *fuhşiyât*a ilaveten, hiciv türündeki şiirlerin de *hüsniyyât*tan sayılmadığını teyit etmiş bulunuyoruz. Latîfî, sözcüğü üçüncü defa kullandığı Firâkî maddesinde *hüsniyyâtın* biçimle ilgisine dair ipuçları sunmuştur: “Sâyir fezâyilinden zâyid zâyidü’l-vasf eş‘âr u kasâyidden dîvân-ı hüsniyyâtı ve manzûmât u mensûrâtdan nice pâre te‘lifâtı ve mahall-i tahsînde hûb ebyâtı vardur” [Sayılan diğer üstünlüklerine ilaveten şiir (gazel kastedilmiş olmalı) ve kasidelerden oluşan bir hüsniyyât divanı, manzum ve mensur birçok eseri ve övülesi güzellikte beyitleri vardır.] (Canım, 2000, s. 423). Latîfî’nin bu cümlesinde *hüsniyyât* sözcüğü divanla birlikte, ayırt edici bir vasf olarak anılmıştır. Bu divanın neden *hüsniyyât*la tavsif edildiği açıklanmamakla birlikte içerisinde gazel ve kaside biçimlerinde yazılmış şiirlerin bulunduğu belirtilmiştir. Demek ki *hüsniyyât* bu biçimlerle yazılan şiirlerin vasfı olabilmektedir. Hatırlanacağı üzere Garibî gazel ve kasidenin yanında mesnevi ve terci formlarını da zikretmişti. Bu çeşitlilik, *hüsniyyâtın* herhangi bir formla sınırlı görülmemesinin bir sonucudur denilebilir.

Latîfî, sözcüğü son kez kullandığı Seyyid Nesimî maddesinde *hüsniyyâtı* tarif ve anlama sadedinde yeni imkânlar sunmuştur: “Hüsniyyâtında çendân reng ü meze yokdur. Ammâ nu‘ûtı ve ilâhiyyâtı meşâyihâne ve vâ‘izânedür” [Hüsniyyâtında renk ve tat pek yoktur. Ama naat ve ilahileri şeyh ve vaizlere layıktır.] (Canım, 2000, s. 527). Cümleden anlaşıldığı kadarıyla *hüsniyyât*, şiirin tekniğinden ziyade içeriğiyle ilgili bir kavramdır. Yani bir şiirin *hüsniyyât* sayılması nazım şekli, aruz ve uyak gibi biçimsel kayıtlara değil, konusunun ne hakkında olduğuna bağlıdır. Latîfî, Nesimî’nin bazı şiirlerini konu bakımından *hüsniyyât* kapsamında görürken bu şiirlerin *renk* ve *meze* bakımından yetersiz olduğunu düşünmektedir. Hatırlanacağı üzere, Nesimî için söylediğini andıran bir cümle sarf ederek, Sâ‘atî’nin *hüsniyyâtını* da *hüsn* ve *letâfetten* yoksun olarak değerlendirmişti. Cümlelerdeki *hüsn*, *letâfet*, *renk* ve *meze* nitelermelerinin yeterince açık ve nesnel birer eleştiri kavramı olduğu söylenemez. Bu itibarla Latîfî’ye göre Sâ‘atî ve Nesimî’nin *hüsniyyâtında* eksik olanın tam olarak ne olduğunu tespit etmemiz güç ve konumuz özelinde gereksizdir. Buna mukabil, Nesimî maddesinden alıntıladığımız ikinci cümleden hareketle, naat ve ilahi türlerinde yazılan eserlerin de Latîfî’ye göre *hüsniyyât*tan sayılmadığını anlamaktayız. Sonuç olarak Latîfî *hüsniyyâtın* ne olduğunu anlatmayıp ne olmadığına dair karineler sunmuştur. Onun cümlelerinden anlaşıldığı kadarıyla *hüsniyyât*; naat, ilahi, hezl ve hiciv kapsamına girmeyip gazel ve kaside gibi farklı nazım şekillerinde yazılabilen türden şiirlerdir.

Meşâ‘irü’ş-Şu‘arâ’da *hüsniyyât* yalnızca bir yerde kullanılmıştır. Buna karşın *hüsniyyâtın* örneği olarak değerlendirilebilecek edebî metinler sunması bakımından eserdeki bu bağlam

oldukça kayda değerdir. Âşık Çelebi (ö. 1572), Vardar Yenicali İlahî'den (ö. 1571-72) söz ederken şairin ilk olarak gerçek adı olan Selmân'ı mahlas edindiğini, ancak bu mahlasta başka birçok şair bulunmasından ötürü daha sonra İlahî mahlasını seçtiğini söyler ve bu sefer de Şeyh Abdullah-ı İlahî'yle (ö. 1491) karıştırılacağı yönünde itirazlar gelince, “Şeyh İlahî'nin hüsniyyâta müteallik şi'ri yoktur” [Şeyh İlahî'nin *hüsniyyâtla* ilgili şiiri yoktur.] cevabıyla karşılık verdiğini kaydeder (Kılıç, 2018, s. 146). Bu kayıttan anlaşıldığı üzere Şeyh Abdullah şiir yazmakla birlikte *hüsniyyât* çerçevesine giren eserler vermemiştir. Ancak bağlamda *hüsniyyâtın* tanımı, Şeyh Abdullah'ın ne tür şiirler telif ettiği, eserlerinin neden *hüsniyyât*tan sayılmadığı, manzumelerinin nasıl adlandırıldığı veya nasıl nitelenmesi gerektiğine yönelik bir kayıt yoktur. Âşık Çelebi, İlahî'den rivayet ettiği *hüsniyyât* iddiasına bir yorum eklememiştir. Yani Vardar Yenicali İlahî'nin şiirlerinin *hüsniyyât*tan sayılmasına bir itirazı yok gibidir. Dolayısıyla tezkireye aldığı örnek metinler *hüsniyyât* kapsamında okunabilir. *Meşâ'irü's-Şu'arâ*'da Vardar Yenicali İlahî adına şu yedi beyit kaydedilmiştir:

Gönlünü sana ezel virmişdürür ey cevri çok
Anun için gayrı dilber sevmeye hiç gönli yok

Sırrımı fâş eyledi ol nokta nokta hâller
Kumda oynasun begüm şimden gerü remmâller

‘Âşık öldürmege tahrîk ider yanunda
Togruluk anlamazam hançer-i bürrânunda

Eylerem tercih yârün la‘l-i gevher-pâşını
Kangı taş katıysa hâtem ana ursun başını

‘Âşıkun râh-ı belâda çeşme iden yaşını
Çeşmeler üzre iki târîh kılmış kaşını

Tîşesiyle itdüğünü Bî-sütûnun taşına
‘Âkıbet Ferhâdun ey dil geldi bir bir başına

Böyle miydi ey felek bizümle peymânun senün
Câm-ı mey ola şikest ü kahve fîncânı dürüst (Kılıç, 2018, s. 146-147)

[Ey eziyeti çok (olan sevgili), (âşık) sana gönlünü ta ezelde vermiştir. Onun için başka bir yâr sevmeye hiç gönli yoktur.

Âşığı öldürmek için hareket eden keskin kılıç (gibi olan gözlerinden/bakışlarından) doğruluk çıkarmam.

Ben, sevgilinin mücevher saçan lal (gibi kırmızı dudağımı) tercih ederim. Yüzük/
Hatem-i Tâ'î (ö. 578?), hangi taş sertse başını ona vursun.

Bela yolunda âşğın gözyaşını çeşme eden (sevgili), çeşmeler/gözler üzerine kaşlarını
iki tarih (dizesi) yapmış.

Ey gönül, Bîsütûn dağının taşlarına baltasıyla ettikleri sonunda bir bir Ferhat'ın
başına geldi.

Şarap kadehinin kırılıp/yasaklanıp kahve fincanının yapılması/serbest olması (olacak
iş mi)? Ey felek bizimle ahdin böyle miydi senin?]

Görüldüğü üzere bu beyitlerden ilk altısı aşk ve sevgilinin özellikleriyle ilgiliyken sonuncusu hamriyyâttan olup şarap hakkındadır. Yani İllâhî'nin *Meşâ'irü 'ş-Şu'arâ*'da alıntılanan yedi beyti, yukarıda diğer tezkire metinleri dolayısıyla anılan naat, ilahi, hiciv, hezl ve fuhşîyyâttan herhangi biri kapsamına girmez. İllâhî'nin tezkireye alınan beyitlerine istinaden, Şeyh Abdullah'ın beşerî aşk konusunda yazmadığı için şiirlerinin *hüsniyyâttan* olmadığı söylenmiştir, denilebilir. Böylece *hüsniyyâtın* insan-insan aşkını konu alan şiirler için kullanılan bir tabir olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Sözcüğün geçtiği son XVI. yüzyıl tezkiresi Kınaltzâde Hasan Çelebi'nin (ö. 1604) *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ*'sıdır. Eserde *hüsniyyât* bir yerde kullanılmıştır. Sözcük, tezkirenin Çağsırcı Şeyhî'yi (ö. XV. yy.ın ikinci yarısı) konu alan başlığı altında, “Ve hüsniyyâtda bu matla’-ı garrâ ana isnâd olunur” [Ve hüsniyyât tarzında bu garra matla ona isnat edilir.] (Kutluk, 1989, s. 532; Sungurhan, 2017, s. 484) biçimindeki kısa cümle içinde yer almaktadır. Cümle kısa olmasına rağmen kendisinden sonraki dizeleri doğrudan *hüsniyyât* örneği olarak takdim etmesi bakımından değerlidir. Zira mezkûr kayıt, tespit edebildiğimiz kadarıyla bir tezkirede *hüsniyyâtın* doğrudan örneklendiği ilk bağlamdır. Hâliyle söz konusu dizelerin niteliğini belirlemek, *hüsniyyâtın* hangi işlevde kullanıldığını anlama konusunda son derece yararlı olacaktır. Dizeler bir kıt'aya ait olup aşağıdaki gibidir:

Hicrûn dününün uzunluğundan
Vaslun seheri umulmaz oldu
Nergislerinün firâkıyla
Kırpikli gözüm yumulmaz oldu (Kutluk, 1989, s. 532; Sungurhan, 2017, s. 484)

[Ayrıklık gecesinin uzunluğundan kavuşma sabahı umulmaz oldu. (Sevgilinin) nergis (gibi gözlerinden) ayrı kaldığı için kırpikli gözüm yumulmaz oldu.]

Dizelerde konu aşk olup sevgiliden ayrı olmanın ıstırabından söz edilmektedir. Demek ki sevgiliden söz eden ve hâliyle konusu aşk olan manzumeler *hüsniyyâttan* addedilmektedir. Yukarıda diğer tezkirelerden yaptığımız çıkarımlar da bu durumu desteklemektedir. Ayrıca

Kınalızâde Hasan Çelebi'nin tezkiresinde alıntılanan örnek metnin kıt'a nazım şekliyle yazılmış olması, *hüsniyyâtın* mesnevi, terci, gazel ve kasideye ilaveten bu biçimle söylenen şiirlerin de vasfı olabileceğini göstermektedir. Dahası, bir şiirin *hüsniyyât* çerçevesine alınmasının formla alakalı olmadığı, konusu uygun olduktan sonra herhangi bir nazım biçimiyle söylenen manzumenin *hüsniyyât*tan sayılabileceği sonucuna da artık kesin olarak ulaşılabilir.

Hüsniyyât sözcüğü sonraki yüzyıllarda yazılan üç tezkirede daha karşımıza çıkar. Bunlardan ilki Zehr-i Mâr-zâde Seyyid Mehmed Rızâ'nın (ö. 1672) eseridir. Tezkirenin Küfrî-i Bahâyî (ö. 1660) maddesinde, Kınalızâde Hasan Çelebi'nin eserinde olduğu gibi yine bir şiir alıntısından önce, "bu beyt *hüsniyyât*ındandır" (Zavotçu, 2017, s. 72) denilmek suretiyle sözcüğe yer verilmiş ve örnek bir beyit takdim edilmiştir:

Eyledi çünkim anı âb-ı sirişküm sır-âb
Sîne de dâğlarum her biri bir lâle olur (Zavotçu, 2017, s. 72)

[Gözyaşım onu suya doyurduğu için sinemdeki yaralarımın her biri bir lale olur.]

Beyitte, duyduğu elemden ötürü durmaksızın ağlayan ve çektiği ıstıraptan dolayı sinesi âdeta yaralarla dolan bir mustaribin sesi duyulmaktadır. Bu büyük ıstırapın kaynağı beyitte açıkça söylenmemiş olmakla birlikte klasik şiir geleneğinde bu tarz bir tasvirin derhal aşk derdi çeken âşığı çağrıştırmaya olağandır. Bu itibarla *hüsniyyât* kapsamında takdim edilen bu beytin de aşk konulu olduğu söylenebilir.

Hüsniyyât sözcüğünü tespit edebildiğimiz son iki tezkire XVIII. yüzyıl müelliflerinden Mîrzâzâde Mehmed Sâlim (ö. 1743) ve Azizzâde Hüseyin Râmîz'e (ö. 1787/88) ait eserlerdir. Mîrzâzâde Mehmed Sâlim'in tezkiresinde *hüsniyyât* sözcüğü üç defa kullanılmıştır. Bunlardan ilki Hüseyin Can (ö. 1695/96) maddesinde olup şu cümle içinde yer almaktadır:

Hâsılı bu hâl ile sûret-i insâniyyetden çıkmagla *hüsniyyât* semtinde çok âzmâyîşi olmayıp ekser eş'ârı suhre makûlesi olup tûrrehât ve hezliyyât; Hâre-nâme'si ve sâ'ir ebyât-ı mudhikesi meşhûr ve ol makûle âsârı bî-şumârdır (İnce, 2018, s. 174).

[Sonuç olarak bu durumuyla insanlıktan çıkıp *hüsniyyât* yolunda pek uğraşmamış. Şiirlerinin çoğu maskaralık cinsinden olup boş sözler ve hezllerdir. *Hâre-nâme*'si ve diğer güldürücü beyitleri meşhur olup bu türden eserleri çok fazladır.]

Mîrzâzâde Mehmed Sâlim, Hüseyin Can'ın yaşantısına ve zevklerine dair ayrıntılardan söz ettikten sonra yukarıdaki cümleleri sarf etmiştir. Suret ve sireti dolayısıyla "insanlıktan çıkmak"la itham ettiği şairin *hüsniyyât* tarzıyla fazla uğraşmadığını, buna karşın maskaraca boş sözler, hezler ve güldürücü beyitler söylediğini ifade etmiştir. Mîrzâzâde Mehmed Sâlim'in bu cümlelerinde, daha önceki kayıtlara benzer bir şekilde, *hüsniyyâtın* ne olmadığına dair karneler sunulmuştur. Bu ifadelerle göre saçma, hezl, güldürü ve maskaralık türünden metinler *hüsniyyât*tan değildir. *Sâlim Tezkiresi*'nde sözcüğün birer defa kullanıldığı diğer iki cümlede

de *hüsniyyâtın* hezle farklılığı vurgulanmış ve ilaveten *hüsniyyât* örneği olmak üzere nazm formunda değerlendirilebilecek iki beyit takdim edilmiştir. Söz konusu cümleler tezkirenin Kubûrîzâde Abdurrahman Rahmî'yi (ö. 1715) konu alan kısmında art arda dizilmiştir:

Mütercem-i mezkûrun hüsniyyâta âzmâyîş-i tab'ı nâdir olmagla ol semtde âsârı
kem-yâb ve taraf-ı hezliyyâtda güftârı bî-hesâbdır. Bu güftâr hüsniyyâtda olan
âsârındandır:

Ebyât

Ne şeb ki müjde-resân çeşme peyk-i h'âb gelir
Sarây-ı kalbe o şâh-ı felek-me'âb gelir
Vefâ eserleri yok Rahmiyâ o mehveşde
Selâm-ı sâde dahı gelse pür-'itâb gelir (İnce, 2018, s. 210)

[Yaşam öyküsü anlatılan mezkûr şairin hüsniyyâta meyli pek olmayıp o tarz eserleri az, ama hezl türündeki sözleri çok fazladır. Bu söz onun hüsniyyât tarzındaki eserlerindedir:

Beyitler:

Ne gecedir ki göze müjdecî olarak uyku postacısı gelir. Kalp sarayına, feleğin sığınağı olan o şâh gelir. Ey Rahmi, o ay yüzlüde vefadan eser yok. En yalın selami bile azarlamayla dolu gelir.]

Daha öncekilerle mutabık olacak şekilde *hüsniyyât* örneği olmak üzere takdim edilen bu dizelerde de konunun aşk olduğu görülmektedir. Sözcüğün tespit edildiği son tezkire olan *Âdâb-ı Zurfâ'â*'da da aynı durum müşahede edilmektedir. Azizzâde Hüseyin Râmiz, tezkiresinin Kurdzâde Kenzî Halil Efendi (ö. 1738/39) maddesinde “Bu ebyât hüsniyyâtında olan zâde-i tab'-ı pür-nükâttır” [Hüsniyyâtında bulunan bu beyitler, inceliklerle dolu tabiatının ürünüdür.] (Erdem, 1994, s. 259). diyerek beş beyit takdim etmiştir. Örnek olarak alıntılanan beyitlerden, ilki de dâhil olmak üzere, üç adeti yine aşk konusundadır:

Nigârâ âb-ı 'ışkın 'ayn-ı hâ-i hûda gördüm ben
N'ola vahşet kılursa ol gözi âhûda gördüm ben

Ey nihâl-i İrem-bâğ-ı derûnum çelebî
V'ey firâkı verem-dâğ-ı derûnum çelebî

Okumak vuslat kitâbın gelmez o meh-pâreden
Seyr ider Nil-i sirişkim n'ola akdan karadan (Erdem, 1994, s. 259-260)

[Ey resim (gibi güzel sevgili), ben senin aşkının suyunu, hû/هو (sözcüğünün) hâ (harfindeki) gözünde gördüm. Kendini sakınırsa ne olur, ben o gözü ahuda gördüm.

Ey gönlümün İrem bahçesinin fidanı çelebi! Ey ayrılığı içimde verem yarası olan çelebi!

O ay parçası (gibi güzel sevgili), kavuşma kitabını okumak istemez. Ak (kâğıttan) ve kara (yazıdan) ne çıkar? O, Nil gibi gözyaşımı seyrederek.]

Bu başlığı kapatmadan önce, birer tezkire olmamakla birlikte şair biyografilerine ve/veya şiir örneklerine yer vermeleri bakımından aynı hükümdede değerlendirilebilecek, *hüsniyyât* sözcüğünü içerdikleri tespit edilen iki eserden daha söz etmemiz yerinde olacaktır. Bunlardan ilki Eğridirli Hacı Kemâl'in (ö. 1514/15'ten sonra) *Câmi 'ü 'n-Nezâ 'ir*'i, ikincisi ise Evliyâ Çelebi'nin (ö. 1687'den sonra) *Seyahatnâme*'sidir. Eğridirli Hacı Kemâl, *Câmi 'ü 'n-Nezâ 'ir*'in mukaddimesinde kitabın hangi nazım şekli ve türünde ne kadar eseri muhtevi olduğu hakkında bilgi verirken gazellerle ilgili şu kaydı düşmüştür:

Ve iki bin sekiz yüz otuz iki gazeldür. Ve bunların dahı kimi muvaşşahdur ve kimi müfettahdur ve kimi mülemma' ve kimi mu'ammâ ve kimi ilâhiyyât ve kimi hüsniyyât ve kimi dahı hezliyyâtdur (Ertek Morkoç, 2003, s. 2).

[Ve iki bin sekiz yüz otuz iki gazeldür. Bunların kimi muvaşşah kimi müfettahdur ve kimi mülemma kimi muamma kimi ilâhiyyât kimi hüsniyyât ve kimi de hezliyyâtdır.]

Alıntılanan cümlelerde *hüsniyyâtın* anlamına dair bir açıklama yoktur. Ancak yine bağlama istinaden bazı çıkarımlar yapabiliriz. Kayıta biçim ve içerik özelliklerinden hareketle gazellere farklı isimler verildiği görülmektedir. Sayılan vasıflardan ilk üçü (muvaşşah, müfettahdur, mülemma') biçimsel sınıflandırmanın bir eseriye⁶ kalan dördü (mu'ammâ, ilâhiyyât, hüsniyyât, hezliyyât) içeriğe dönük görünmektedir. Bu sınıflandırma ve takdim biçiminden *hüsniyyâtın* muamma, ilâhiyyât ve hezliyyâttan olmadığını çıkarabiliriz. Yani dinî tutum ve duyguların eseri olan gazeller, hezeller ve bilmece nevinden gazeller *hüsniyyâttan* ayrı kabul edilmiştir. Konumuz itibarıyla *Câmi 'ü 'n-Nezâ 'ir* mukaddimesinin en ayırt edici yönü, *hüsniyyâtın* gazelle ilişkilendirilmiş olmasıdır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, *hüsniyyât* sözcüğünün en yoğun kullanıldığı eserdir. Sözcük, fihristteki kayıtlar dâhil edilecek olursa yirmiden fazla bağlamda zikredilmiştir. Ancak bunların çoğunda sözcüğün, kısaca "güzellikler" veya "iyilikler" biçiminde açıklayabileceğimiz, lugavi anlamıyla kullanıldığı görülmektedir. Evliyâ Çelebi özellikle bir şehrin görmeye değer ve övülesi özelliklerinden söz ederken kelimeyi sözlük

6 Müfettahdur nitelendirmesinin neye tekabül ettiğinden emin değiliz. Sözlüklerde ve sair kaynaklarda sözcüğün terimsel anlamına dair bir bilgi tespit edemedik. Ancak alıntılanan cümlede biçimle alakalı muvaşşah ve mülemma terimlerinin arasında anılmasından ötürü müfettahdur da formla alakalı olabileceği değerlendirilmiştir.

anlamıyla birçok defa kullanmıştır. Aşağıdaki alıntılar *Seyahatnâme*'de *hüsniyyâtın* sözlük anlamıyla kullanıldığı bağlamların örnekleridir:

Der-sitâyiş-i külliyyât-ı Tebrîz-i Dilâvîz: Evvelâ cümle hüsniyyâtından biri budur kim âb-ı cârîleri firâvân olmağıla şeb u rûz şâhrâhlarından cârûblar ile süpürüp bir zerre gird-i gubârdan bir şemme koymayup (Kurşun, Kahraman ve Dağlı, 1998, s. 123).

[Gönül çelen Tebriz'in övgüsü hakkında: Öncelikle tüm güzelliklerinden biri budur ki akarsularının çokluğundan (istifadeyle) ana yolları gece gündüz süpürge ile temizlenerek bir toz tanesi bırakmayıp...]

Yahyâ Efendi'nin hayr du'âları evrâdına müdâvim olup her cum'a huzûrlarına varmağa mülâzım idik. Eğer evsâf-ı hüsniyyâtın tahrîr eylesek bir müdevven olur (Dankoff, Kahraman ve Dağlı, 2006, s. 123).

[Yahyâ Efendi'nin hayır duasının müdavimi olup her cuma yanına giderdik. Eğer onun güzel/iyi özelliklerini yazacak olsak bir kitap olur.]

Konumuz özelinde asıl önemli olan Evliya Çelebi'nin de *hüsniyyâtı* bir edebiyat terimi olarak kullanmış olmasıdır. Sözcük, tespit edebildiğimiz kadarıyla, eserde üç farklı bağlamda terim anlamıyla kullanılmıştır. Bunlardan ilki, *Kitâb-ı Cihannümâ* adlı tarih yapıtıyla meşhur olan Neşri (ö. 1520?) için söylenmiş şu cümlelerdir:

Neşri: Germiyanîdir, ammâ Bursa'da neşv ü nemâ bulmuşdur. Âl-i Osmân'a bir tevârih te'lif edüp gâyetü'l-gâye âb-ı tâb vermişdir ve eş'âr-ı hüsniyyât ile meşhûrdur (Dankoff ve ark., 2006, s. 167).

[Neşri: Kütahyalıdır, ama Bursa'da yetişmiştir. Osmanoğulları hakkında son derece güzel bir tarih eseri telif etmiştir. Hüsniyyât şiirleri ile meşhurdur.]

Yukarıdaki kayıta Neşri'nin *hüsniyyât* kapsamına giren şiirleri bulunduğu ve tarihinin yanında bunlarla da şöhret bulduğu söylenmekle birlikte sözcüğün terim anlamını ifşa edecek herhangi bir ayrıntı verilmemiştir. Latîfi, taklit ve çeviriden başka maharetinin bulunmadığını söyleyerek şairliğini ağır bir şekilde yerdiği Neşri'nin divan sahibi olduğunu bildirmiş ve bu divanda yer alan aşağıdaki iki beytin halk arasında çok meşhur olduğu bilgisini aktarmıştır:

Gözlerümden akdı deryâlar gibi yaşum benüm
Dostlar çok nesne gördi onmaduk başum benüm

Geçmek için seyl-i eşkümden hayâlün leşkери
Bir direklü iki gözlü köprüdür kaşum benüm (Canım, 2000, s. 527-528)

[Gözlerimden denizler kadar yaş aktı. Dostlar, benim bu talihsiz başımdan çok şeyler geçti. Kaşlarım, hayal askeri/senin hayalinin askeri gözyaşı selimden geçsin diye bir direkli, iki gözlü köprü oldu.]

Latîfî'nin nakli doğruysa, Evliya Çelebi'nin, yukarıdaki beyitleri anımsayarak “eş'âr-ı hüsniyyât ile meşhûrdur” demiş olması muhtemeldir. Zira Neşrî'yi yalnızca birkaç satırla anan diğer iki tezkire yazarı Âşık Çelebi ve Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1600), Latîfî'nin aktardıkları dışında müellife isnat edilen şiir örneği kaydetmemişlerdir. Müellifin tespit edilebilmiş bir divan nüshası da henüz yoktur. Bu verilerden hareketle Neşrî'ye ait *hüsniyyâtın* edebî çevrelerde aslında pek de meşhur olmadığı, ancak halk arasında şöhret bulan birkaç beyit dolayısıyla Evliya Çelebi'nin tezkirecilere zıt bir kanaat edinmiş olduğu sonucuna ulaşılabılır. Nihayet Neşrî'nin *hüsniyyâtı* olarak Evliya Çelebi'nin yukarıdaki beyitleri hatırlamış olması kuvvetle muhtemeldir. Söz konusu beyitlerse konuları itibarıyla daha önce *hüsniyyât* örneği olmak üzere kaydedilen beyitlerle uyumludur. Ancak *Seyahatnâme*'de *hüsniyyâtın* terim anlamıyla kullanıldığı ikinci bağlamda daha önceki örneklerden farklı bir manaya ulaşmak mümkündür. Sözcüğün terim anlamıyla kullanıldığı ikinci bağlam şu şekildedir:

El-hâsıl bin kadar ebyât-ı hüsniyyât ile mersiyyesin tahrîr etsem güneşde zerre ve deryâda katre kadar hüsniyyât ve mersiyyesin tahrîr edemem ve sebab-i şehâdeti niçe cild-i kürrâs-ı tafsile muhtâcdır, lâkin biz bu seyâhatnâmemizde muhtasar kıldık ve bu makûle mersiyyeler iltizâm mâ-lâ-yelzem kabilindendir (Dağlı, Kahraman ve Sezgin, 2007, s. 24).

[Sözün kısası bin tane hüsniyyât beyti ile mersiyesini yazacak olsam zerrenin güneşe ve damlanın denize nispetince hüsniyyât ve mersiyesini yazmış olamam. Şehit edilme sebebi(ni anlatmak için) birçok cilt doldurmak gerekir. Ancak biz bu seyahatnamemizde (olayı) özetledik ve bu tür mersiyyeler gereksiz şeylerle uğraşmak kabilindendir.]

Yukarıdaki cümleler dönemin Bitlis yöneticisi Ziyâeddîn Hân'ın (ö. 1656) katli dolayısıyla söylenmiştir. Evliya Çelebi bu cümleleri, Ziyâeddîn Hân'la görüşmeleri ve hanın katledilmesi olayını, ki bu cinayete bizzat şahit olmuştur, uzun uzadıya anlattıktan sonra “sitâyîş-i merhûm hân mersiyesidir” [merhum hanın övgüsünde mersiyesidir] şeklindeki başlığın altında kaydetmiştir. Başlığı müteakiben sarfettiği birkaç cümlede evvela cömertliği, kültürü, asaleti ve saygınlığından bahisle Ziyâeddîn Hân'ı övmüş ve sonra yukarıda alıntılanan kısmı yazmıştır. Bu kayıtlar, Evliya Çelebi'nin, ölen birinin ardından özlem ve elemle söylenmiş manzum yahut mensur her türlü sözü mersiye addettiğini göstermenin yanında; arkadaş, dost, akraba, hoca, hami vb. konumunda bulunan herhangi bir insanın, yani aşk ilişkisinin bir tarafı olan sevgiliden başka birinin kişilik güzelliğinden söz eden metinleri de *hüsniyyât*tan saydığına delalet etmektedir. Buna mukabil alıntıda bahsi geçen şahsın üst düzey bir yönetici/patron/hami olduğu ve klasik şiirde ümeranın yaygın bir şekilde âdeta sevgili gibi tavsif edildiği göz önünde bulundurulacak mezkûr örnek sebebiyle *hüsniyyâtın* âşıkane konularla ilgisine hâlel gelmeyeceği de söylenebilir.

Sözcüğün *Seyahatnâme*'de bir edebiyat terimi olarak kullanıldığı, Manisalı Lâli Çelebi (ö. XVII. yy.) hakkında malumat vermek üzere yazılmış, üçüncü bağlamda da diğer eserlerden çıkardığımız sonuçlarla örtüşen bir durum vardır:

Ammâ kilik-i cevâhirin ele alup ser-i kalemden bilâ-tashîh niçe beyt-i kasâ'id ve târihler eder kim Hassân ve İmrü'l-kays misilli tasavvufâne dürr-i meknûnlar tahrîr eder. Hâlâ bir müdevven dîvânı vardır ve hüsniyyât u hicviyyâtı dahi memdûhdur (Dağlı, Kahraman ve Dankoff, 2005, s. 44).

[Mücevher (saçan) kalemini eline alıp onunla tashihe gerek olmayan öylesine kaside ve tarih beyitleri söyler ki (bu manzumeler) Hassân bin Sâbit (ö. 680?) ve İmrüülkays (ö. 540?) (şiiirleri) gibi tasavvufi eşsiz incilerdir.⁷ Kitap hâline getirilmiş bir divanı mevcut olup hüsniyyât ve hicivleri övülmektedir.]

Evliya Çelebi, Lâli'nin kasidelerini ve tarih manzumelerini överken bu eserlerin özgün (dürr-i meknûn) ve tasavvufi olduklarını söylemiş ve şaire ait şiirlerin bir divanda toplandığını belirtmiştir. Şiirlerinin bir kısmını ise *hüsniyyât* ve hicivler olmak üzere ikiye taksim edip her iki türde olanların da beğenildiğini kaydetmiştir. Bu ifadelerde, yukarıda arz edilen örneklerle mutabık olacak şekilde, *hüsniyyâtın* hicivden farklılığı teyit edilmektedir. Ayrıca alıntının son cümlesinde geçen “*dahi*” sözcüğünün, “*de/bile*” anlamında ve önce söylenenlerle ilişki kurmak amacıyla tekit işlevinde kullanılan bir edat olduğunu kabul edecek olursak metinden “Özgün ve tasavvufi nitelikteki kaside ve tarihlerinin dışında hüsniyyâtı ve hicivleri de güzeldir.” manası çıkarılabilir. Metnin bu şekilde anlaşılması hâlinde *hüsniyyât*, hicivden başka tasavvufi nitelikteki kaside ve tarih manzumelerinden de tefrik edilmiş olur. Ayrımın biçimle ilgili olmadığı açıktır. Bu itibarla, cümleler arasında bir ilgi kurulması durumunda, tasavvufi içerikli metinlerin *hüsniyyât*tan sayılmadığı sonucu çıkarılabilir.

Sonuç olarak tezkirelerde ve bu kapsamda değerlendirilebilecek eserlerde *hüsniyyâtın* herhangi bir nazım şekliyle yazılıp ilahi, naat, hiciv, hezl ve fuhiyyât çerçevesine girmeyen, insan-insan aşkını ve bilhassa sevgilinin özelliklerini konu alan şiirler için kullanılan bir terim olduğu sonucuna ulaşılabilir. Sözcüğün mesnevilerde ve divanlarda kullanıldığı bağlamlar bu çıkarımı daha güçlü destekler mahiyettedir. Bu itibarla *hüsniyyâtın* anılan formdaki eserlerde ne şekilde kullanıldığını görmekte fayda vardır.

1.2. Mesnevilerde ve Divanlarda Hüsniyyât

Hüsniyyât sözcüğünü, Merdümî'nin girişte söz edilen eseri dışında, yalnızca iki mesnevide tanımlayabildik. Bunlardan ilki Şeyhoğlu Mustafa'nın (ö. 1413/14) *Hurşid ü Ferahşâd* mesnevisidir ki eser, saptayabildiğimiz kadarıyla, kanon içinde sözcüğün en eski tanığıdır aynı zamanda. Sözcük, *Hurşid ü Ferahşâd*'da terimsel anlamıyla kullanılmıştır. Bu itibarla

7 Cümledeki benzetme yönü eşsizlik/özgünlük olmalı. Zira tasavvuf ve tasavvufi şiir Hassân bin Sâbit ve İmrüülkays'tan çok sonra ortaya çıkmıştır. Evliya Çelebi, Müslüman olması sebebiyle Hassân bin Sâbit'i tasavvuf çerçevesine almış olsa bile İmrüülkays'ın İslam öncesinde yaşayıp öldüğünü bilmemesi pek olası değil.

eserin tanıklığı ihmal edilemeyecek kadar önem taşımaktadır. *Hurşîd ü Ferahşâd*'ın, Hurşîd Bânû'ya olan tutkunluğundan ötürü yerini yurdunu terk edip dizelere döktüğü aşkını diyar diyar gezdiren bir hizmetkârın tasvirinin yapıldığı bölümünde *hüsniyyât* şu şekilde kullanılmıştır:

Kılır Hurşîd diyü âh u feryâd
Hiç andan özge sözi eylemez yâd

Gazeller dir bedîhî hûb u mevzûn
Özi deryâ vü sözi dürr-i meknûn

Kaçan kim ola hüsniyyâta mâyil
İşidenlerin olur 'aklı zâyil (Şeyhoğlu Mustafa, 882/1478, s. 68^b)

[Hurşîd diyerek ah edip haykırır ve bundan başka bir söz söylemez. Güzel ve ölçülü gazeller söyler. Kendisi deniz, sözü ise (denizdeki) eşsiz incidir. Hüsniyyâta meyli olanlar (onu) işitince akılları başlarından gider.]

İlk beyitte, Hurşîd Bânû'nun aşkından başka bir şey konuşmayan, aşkını ise güzel, ölçülü, anlamca derin ve özgün gazellerle ifade eden bir âşğın tasviri yapılmıştır. Sonraki beyitte de bu âşğın/şairin şiirlerini işitenlerin ondan son derece etkilenmeleri durumu anlatılmıştır. Ancak beyitte söylenene göre söz konusu şiirleri her işitenin değil, yalnızca *hüsniyyâta* meyli olanların etkilenmesi söz konusudur. Burada bizi ilgilendiren husus, *hüsniyyâtın*, konusu aşk derdi ve sevgilinin yâdı olan gazellerle ilişkilendirilmiş olmasıdır. Bu durumdan çıkarabileceğimiz en kayda değer sonuçta, *hüsniyyâtın*, tanıklanabildiği en eski metinde, “aşk ve sevgilinin tasviri hakkında söylenen gazel veya şiir” anlamına da gelecek bir işlevde kullanılmış olmasıdır.

Sözcüğün tanıklandığı diğer mesnevi Sûzî Çelebi'nin (ö. 1525) *Gazavât-nâme-i Mihaloğu Ali Beğ* adlı eseridir. Sûzî Çelebi, eserin yazılma nedenini “*hüsniyyât u işkiyyât* nevinden eserlerin çok olduğu, ancak gönül çeken gazavâtnâmelerin bulunmadığı” gerekçesiyle açıklamıştır. Bu ifade biçiminden *hüsniyyât* tabiri ile “*işkiyyâtın* birbirinin müteradifi olmak üzere kullanıldığı ve hâliyle aşkla ilgili şiirlere “*işkiyyât*tan başka *hüsniyyât* da denildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu beyit aşağıdaki gibidir:

Ki hüsniyyât u işkiyyât çokdur
Velî dilkeş gazavât-nâme yokdur (Yüksel, 2010, s. 71)

[Hüsniyyât ve işkiyyât çoktur, ama gönlü cezbeden gazavâtnâme yoktur.]

Bu noktadan sonra sözcüğün divanlardaki serencamını takip edebiliriz. *Hüsniyyât*, divanlarda yer alan şiirlerde bazen terimsel veya lugavî anlamından biriyle bazen de her iki anlamını kapsayacak işlevde kullanılmıştır. Bu yazı *hüsniyyâtın* terimsel anlamını belirlemeyi amaçladığı için sözcüğün yalnızca literal anlamıyla kullanıldığı metinleri dikkate almayacağız. Ancak iki durum arasındaki farkı daha açık görebilmek için kelimenin yalnızca sözlük anlamının

kullanıldığı metinlerden örnek sunmak yararlı olacaktır. Diyarbakırlı Lebib'e (ö. 1768/69) ait aşağıdaki beyitte sözcük yalnızca lugavi anlamıyla kullanılmıştır. Beyit, Bağdat Valisi Ahmed Paşa'nın (ö. 1747) övgüsünde yazılan bir kasidede yer almaktadır. Şair, Ahmed Paşa'yı adalet, cesaret, askerî yetenek, cömertlik vb. bakımından uzun uzadıya övdükten sonra şiirde saydığı "iyi" veya "güzel" hasletlerin cümlesini ve fazlasını ifade meramında *hüsniyyât* sözcüğünü kullanmıştır:

Niçe kâbil ki şümâr oluna hüsniyyâtın
Etdigin hizmet-i mebrûre degildir mahsûr (Kurtoğlu, 2017, s. 86)

[Senin iyiliklerinin/güzel işlerinin sayılması ne mümkün! Yaptığın hayırlı hizmetler sınırlı değildir.]

Benzer şekilde Mesîhî'ye (ö. 1512) ait aşağıdaki beyitte de *hüsniyyât*, kısaca "güzellikler" veya "güzeller" biçiminde ifade edilebilecek temel anlamıyla kullanılmıştır:

Seyr-i bâğ-ı kûyun içinde rakîbi koma kim
Kâfire olmaz temâşâgâh hüsniyyât-ı 'Adn (Mengi, 2014, s. 222)

[(Ey sevgili), rakibi mahallenin bahçesinde gezdirme. Zira kâfir, Adn cennetinin güzellerini/güzellikler (bahçesini) seyredemez.]

Osmanlı'da klasik şiirin ilk yetkin temsilcilerinden biri olan Ahmed Paşa'dan (ö. 1496/97) itibaren divanlarda bulunan manzumelerde *hüsniyyât* sözcüğünün terimsel anlamıyla kullanıldığı metinler tespit edilebilmektedir. Ahmed Paşa, Fatih Sultan Mehmed'in (ö. 1481) övgüsünde şöyle dediği bir kasidenin nesîb bölümünde sözcüğü şu şekilde kullanmıştır:

Tâze hüsniyyât okır gül defterinden 'andelîb
Bâd-ı subh ol defterün geh geh varak-gerdânıdır (Tarlan, 1992, s. 55)

[Bülbül, gül defterinden yeni/orijinal hüsniyyât okur. Sabah rüzgârıysa o defterin ara ara yaprak çeviricisidir.]

Hüsniyyât beyitte gül-bülbül anlatısına telmihen kurulan sahenin önemli bir unsuru olarak tezahür etmiştir. Zira bu anlatıda bülbülü değerli kılıp âşık veya şairle arasında benzerlik kurulmasına sebep olan başlıca özelliği güle nazır vaziyette okuduğu nağmeleridir. Beyitte ise bülbülün şakıdığı bu nağmelere *hüsniyyât* adı verilmiştir. Bilindiği üzere anlatıya göre bülbül, nağmelerinde âşıklığın bir gereği olarak bir yandan maşukunun güzelliğini överken öte yandan umutsuz aşkının kederini terennüm etmektedir. Divan şiirindeki âşığın mutadı da tam olarak budur. Bu itibarla beyitte *hüsniyyât*ın bülbül nağmelerinin istiaresi olarak yer almış olması âşığın/şairin bülbüle, âşıkane şiirin ise bülbül avazına benzetilmesinden ötürüdür. Ayrıca beyitte bulunan defter, okumak ve sayfa çevirmek anlamındaki ifadelerin, okuyucunun zihninde aşk şiirleriyle dolu bir divan imajı yarattığı da açıktır. Benzer bir şekilde, II. Bâyezîd'in (ö. 1512)

övgüsünde yazdığı bir kasidenin nesib bölümünde, Necâî Bey (ö. 1509) de bülbül avazıyla *hüsniyyât* arasında ilişki kurar:

Lahn okur âyât-ı hüsniyyâtı gördü ‘andelib
Şâh-ı gül evrâkını çıkardı koynından hemîn (Yılmaz, 2015, s. 103)

[Gül dalı/fidanı, bülbülü hüsniyyât ayetlerini ahenkle okur görünce koynundaki yaprakları çıkarıverdi.]

Bülbül nağmesi ve *hüsniyyât* ilişkisi hakkında yukarıda Ahmed Paşa’nın beyti dolayısıyla yaptığımız çıkarımlar Necâî Bey’in beyti için de geçerlidir. Bülbülün güle niyazı aşktan ötürüdür ve gülü yaprağını açmaya sevk eden hoşnutluk, işittiği aşk sözlerinden kaynaklanır. Yani beyitteki “*âyât-ı hüsniyyât*” terkihi, “aşk sözü” veya “aşk şiiri” anlamına gelecek biçimde kullanılmıştır denilebilir. Şâmî’nin (ö. 1500’den sonra) aşağıya kaydedilen beytinde ise sevgilinin yüzü güle, yüzündeki ayva tüyleri de *hüsniyyâta* teşbih edilmiştir:

Yazdı hattun tâze hüsniyyât nesrîn üstine
Kıldı ‘anber benlerün efsân müşkîn üstine (Köksal, 2017, s. 1411)

[Ayva tüylerin/hüsnehattın, gül (yüzünün) üzerine yeni/özgün hüsniyyât yazdı.
Benlerin, misk (kokulu tüylerin) üzerine anber saçtı.]

Beyitte konu hiç şüphesiz sevgilinin güzelliğidir. Sevgilinin yüzündeki yeni bitmiş tüyler, değerli bir kâğıttaki hüsnehatta benzetilmiş. Ancak beyitten çıkarılacak tek anlam bu değildir. Gül üzerine yazılan “*tâze hüsniyyât*” imajı, gül yaprağıyla aharlanmış/cilalanmış kâğıt üzerine kaydedilen “yeni/özgün hüsniyyât şiiri” anlamını da çağrıştırmaktadır. Zira o çağlarda üretilen kâğıtların aharlama işlemi için başka malzemelerin yanında gül yaprağı da kullanılmıştır (Ersoy O. , 2001, s. 166). Bu gerçeklik, “gül üzerine yazma” hayalinin olgusal karşılığı olabilir. Ayrıca Şâmî tıpkı çağdaşı Ahmed Paşa gibi *hüsniyyât* sözcüğünü *tâze* sıfatıyla birlikte anmıştır. Bu durum bir rastlantıdan ziyade *hüsniyyât* kavramı ile sevgilinin güzelliği ve dolayısıyla aşk konulu şiirler arasında yaygın olarak bilinen bir bağlantıdan kaynaklanmış olmalıdır. Nihayet “*tâze hüsniyyât*” tamlaması, aşağıda kaydedilen başka örneklerde de benzer biçimde, yani sevgiliye okunan/söylenen söz/şiir anlamında kullanılmıştır. Sonuç olarak beyitte *hüsniyyâtın*, sevgilinin güzelliği ve aşk hakkındaki söz/şiir anlamına gelecek şekilde de kullanıldığı açıktır.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla şiir içinde *hüsniyyâtı* açık ve tartışmasız şekilde bir edebiyat terimi olarak kullanıp örneğini de sunan ilk şair Tâcîzâde Ca’fer Çelebi’dir (ö. 1515). Şair, II. Bâyezîd’in övgüsünde söylediği bir kasidesinin tegazzül bölümüne başlamadan önce şu beyit yardımıyla okuyucuyu geçişten haberdar eder:

Tarz-ı hüsniyyâtda nazm itdüm anun şevkine
Dürc-i fikretten çıkarup bir nice dürr ü le’âl (Erünsal, 2018, s. 119)

[Onun şevkiyle fikrin mücevher kutusundan birçok inci çıkarıp hüsniyyât tarzıyla şiir yazdım.]

Tâcîzâde Ca‘fer Çelebi müteakip dizelerin “*tarz-ı hüsniyyâtda*” olduğunu böylece haber verdikten sonra, aşağıdaki matlayla başlayan ve bir yandan sevgilinin boyu, dudağı, zülfü ve yüzü vasıtasıyla güzelliğini övüp öte yandan âşğın hâlini terennüm eden bir gazel söyler:

Kâmetündür Vâdî-i Eymende bitmiş bir nihâl
Nâr-ı Mûsâ-veş lebün üstinde eyler kıl ü kâl (Erünsal, 2018, s. 119)

[Senin boyun Eymen Vadisi’nde bitmiş bir fidandır ve onun/fidan boyunun üzerindeki dudağın Musa’nın ateşi gibi konuşur.]

Münîrî (ö. 1521) de bir beytinde sözcüğü, sevgilinin güzelliği vasfında söylenen şiir anlamında ve yine *tâze* sıfatıyla birlikte kullanmıştır. Bir gazel içinde yer alan bu beyitte, sevgilinin güzelliği vasfında söylenmiş *hüsniyyât* şiirleriyle dolu bir divan hayali söz konusu edilmiştir:

Lâle-haddün-çün dinilen tâze hüsniyyât ile
Bunca al evrâk ile benzer ki gül dîvân ider (Ersoy E. , 2017, s. 265)

[(Ey sevgili), öyle anlaşılıyor ki gül, lale (gibi kırmızı) yanağın için söylenen *tâze*/yeni/özgün hüsniyyât (tarzı şiirler) ve bunca kırmızı yaprakla bir divan meydana getirmektedir.]

Benzer şekilde Edirneli Nazmî’ye (ö. 1585/86) ait aşağıdaki ilk beyitte şair, sevgilinin güzelliği vasfında söylediği için şiirlerinin *hüsniyyât* olduğunu söylemiştir. Aynı şaire ait müteakip beyitte de *hüsniyyâtın* güzeller vasfında söylenen şiirler için kullanılan bir terim olması durumu teyit edilmiştir:

Nazmî hep cânânesinün vâsf-ı hüsnin zikr ider
Ekser ol yüzden anun eş’ârı hüsniyyâtmış (Üst, 2018, s. 1572)

[Nazmî çoğunlukla sevgilisinin güzelliğini anlattığı için onun şiirleri hüsniyyâtmış.]
Hûblar vasfında Nazmînün latîf eş’ârını

‘Aşk-ıla okur o kim hazz ide hüsniyyâtdan (Üst, 2018, s. 2652)

[Hüsniyyâtın zevk alan kimse, Nazmî’nin güzeller vasfında söylediği latif şiirlerini aşkla okur.]

Kanaatimiz o ki buraya kadar incelediğimiz metinler ve özellikle son iki beyit yardımcı *hüsniyyâtın* terimsel anlamı yeterince açıklık kazanmıştır. Bu sebeple divanlarda *hüsniyyât*

sözcüğünün terimsel anlamıyla kullanıldığı diğer beyitleri, makalenin sonunda yer alan ek kısmına, dil içi aktarımı dışında herhangi bir yorum yazmadan, olduğu gibi kaydetmekle yetindik. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ise aynı terimin başka bir ifade biçimi olduğu değerlendirilen “*hasen şiir (tarz-ı hasen, nazm-ı hasen, şi ‘r-i hasen)*” meselesini ele alacağız.

2. Hasen Şiir

Tezkirelerde örneklerine pek rastlanmamakla birlikte divanlarda birçok örneği tespit edilen *üslûb-ı hasen, nazm-ı hasen, şi ‘r-i hasen, tarz-ı hasen* ve *hasen şi ‘r* terkiplerinin, tıpkı *hüsniyyât* tabiri gibi, yalnızca sözlük anlamlarıyla kullanılmayıp terimsel bir karşılıklarının olduğu görülmektedir. Kullanıldıkları bağlamlardan hareketle, farklı sözcüklerle kurulmuş olsalar bile, bütün bu terkiplerin esasen aynı anlama matuf olduğu da müşahade edilmektedir. Bu itibarla bunların tamamını bir başlık altında ve “hasen şiir” şeklinde tek bir ifadede toplamanın daha yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Tabirin tezkirelerde tespit edilebilen örneği Latîfi’nin eserinde yer almaktadır. Latîfi, tezkiresinin Karaferyeli Hasan’dan (ö. 1497/98?) söz eden maddesinde terimi “*üslûb-ı hasen*” terkipleriyle ifade etmiştir. İlgili cümle şu şekildedir: “İsmi Hasan ve tarz-ı şi ‘ri üslûb-ı hasen ve edâ-i nazmı mergûb u müstahsendür” [Adı Hasan olup şiirdeki tarzı hasen üsluptur. Şiir üslubu ilgi ve beğeni kazanmıştır.] (Canım, 2000, s. 227). Latîfi, alıntılanan cümlesinde “*üslûb-ı hasen*” terkiplerini yeterince açık bir ifadeyle özel bir şiir tarzı (*tarz-ı şi ‘r*) olarak takdim etmiştir. Zira cümledeki “*üslûb-ı hasen*” terkiplerini özel bir terim saymak yerine sözlük manasıyla anlamlandırmaya çalıştığımızda “şiir tarzı güzel üsluptur” benzeri muğlak bir anlam ortaya çıkacaktır. Ancak tabirin şiirlerde kullanıldığı bağlamlara bakarak Latîfi’nin yaygın olarak bilinen bir terimi ve net bir manayı kastettiğini düşünüyoruz. Lâmi’î Çelebi’nin (ö. 1532) aşağıdaki beyti, tabirin bir edebiyat terimi olarak en belirgin şekilde kullanıldığı bağlamlardan biridir:

Dilersen sûz-ı Husrevden dil ehlin Lâmi’î yakmak
Güzeller medhin itmekde sana tarz-ı hasen besdür (Burmaoğlu, 1983, s. 225)

[Ey Lâmi’î, Hüsrev-i Pervîz’in (ö. 628) ateşiyle gönül ehlini yakmak istersen güzeller methinde (söylenen) tarz-ı hasen/hasen şiir sana yeter.]

Beyitte Lâmi’î Çelebi, “*tarz-ı hasen*” terkiplerini “güzelleri övme” veya “güzeller övgüsünde söylenen şiir” biçiminde takdim etmiştir. Benzer bir takdim Necâfi Bey’in aşağıdaki beytinde de vardır. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi aşağıdaki beyitte de, bu sefer “*nazm-ı hasen*” terkipleriyle, “güzeller övgüsünde söylenen şiir” anlamı kastedilmiştir:

Ol hinduvâne benleri ögmek kolay mıdur
Virilmese idi lutf ile nazm-ı hasen bana (Yılmaz, 2015, s. 138)

[Eğer bana (Tanrı’dan) bir lütuf olarak nazm-ı hasen/hasen şiir (yeteneği) verilmeseydi o siyah benleri övmek kolayca (mümkün) olabilir miydi?]

Yine “*nazm-ı hasen*” ter kibini kullanmak suretiyle Gelibolulu Mustafa Âli de terimi “sevgilinin güzelli klerini anlatan şiir” manasında kullanmıştır:

Vassâf-ı hüsnün olalı ‘Âli kulun şehâ
Nazm-ı hasende sâni-i Selmân olup gider (Aksoyak, 2018, s. 674)

[Ey şah/sevgili, Âli kulun senin güzelli klerinin anlatıcısı olduğundan beri nazm-ı hasende/hasen şiirde ikinci Selman-ı Sâvecî (ö. 1376) olup gider.]

Yetîmî (ö. 1553) ise tabirin anlamına dair ayrıntı vermeksizin “*tarz-ı hasen*”de seçkin olduğunu söyleyerek bu ter kibin yaygın bilinen bir terime karşılık geldiği izlenimini vermektedir:

Hüsrev şerâresinden yakdun çerâğ-ı nazmı
Nâz kilkiyle oldun tarz-ı hasende mümtâz (Aktaş, 1996, s. 330)

[Şiir ateşini Hüsrev-i Dihlevî’nin (ö. 1325)/Hüsrev-i Pervîz’in kıvılcımıyla yaktın ve tarz-ı hasende/hasen şiir türünde/Hassân bin Sâbit tarzında naz kalemiyle seçkin (bir yer sahibi) oldun.]

Yukarıdaki dizelere benzer bir söyleyişle Süheylî (ö. 1633/34) de aşağıya kaydedilen beytinde “*tarz-ı hasen*”deki hüneriyle övünerek ter kibin terimsel bir anlama delalet ettiğini göstermektedir:

Ehl-i nazm içre Süheylî sana hüsrev didüren
Nazm-ı mevzûnun ile tarz-ı hasendür bâ’is (Harmancı, 2017, s. 179)

[Ey Süheylî sana “şairler içinde hükümdar” denilmesi, ölçülü/kurallara uygun nazmın ve tarz-ı hasende (söylediğin şiirler) sebebiyledir.]

Hayâlî Bey (ö. 1557) sevgilinin güzelliği vafında söylediği âşıkane bir gazelinin makta beytinde, söz konusu şiirini tarif sadedinde “*bu şi’r-i hasen üslûb*” ibaresini kullanmıştır:

Ey Hayâlî yine bu şi’r-i hasen üslûba
Umarın Husrev-i Rûmun sana tahsîni ola (Tarlan, 1945, s. 105)

[Ey Hayâlî, umarım bu hasen üslupla yazılan şiirinden dolayı Anadolu’nun hükümdarı/Anadolu’nun Hüsrev-i Dihlevî’si olan (büyük şairler) seni takdir eder.]

Hayâlî Bey gibi gazelini “*üslûb-ı hasen*” ter kibiyile niteleyen Celilî (ö. 1569/70), ilaveten şiirin bu şekilde adlandırılmasını sevgilinin güzelliği vafında söylenmesine bağlamıştır:

Vasf-ı hüsnünde çün üslûb-ı hasendür gazelüm
Âferîn itdi kalem ana vü tahsîn kâğîd (Kazan Nas, 2018, s. 90)

[(Ey sevgili), gazelim senin güzelliğinin vafında (söylenmiş) hasen üslup olduğu için kalem ve kâğıt onu kutladılar.]

Nigârî (ö. 1886) de aynı anlamı “*şi‘r-i hasen*” terkihiyle ifade etmiştir. İlaveten Nigârî, Hassân bin Sâbit’ten ayrıca söz etmek suretiyle terkibe “Hassân’ın eserleri benzeri şiir” biçiminde verilebilecek muhtemel anlamı elemeye de yardımcı olmuştur:

Firdevsî düşer hayrete Hassân ‘aceb eyler
Vafında senin ey perî *şi‘r-i hasenimden* (Bilgin, 2017, s. 305)

[Ey peri (gibi güzel sevgili), senin (güzelliklerini) övdüğüm hasen şiirim Firdevsî’yi (ö. 1020?) hayrete, Hassân bin Sâbit’i (ise) şaşkınlığa düşürür.]

Benzer bir şekilde Acem Sürûri’nin (XVI. yüzyıl) aşağıdaki beytinde de Hassân bin Sâbit, “*şi‘r-i hasen*” terkihiinden bağımsız olarak anılmıştır:

Husrevâ şîrîn lebün vafında bu *şi‘r-i hasen*
Hüs-n-i tab’ıyla cihânda eyledi Hassân beni (Köksal, 2017, s. 1634)

[Ey (güzeller) şahı, senin şirin dudağının vafındaki bu hasen şiirim, güzelliğiyle beni âlemde Hassân bin Sâbit gibi (meşhur) etti.]

Gazellerinde *tarz-ı hasen*, *nazm-ı hasen* ve *şi‘r-i hasen* terkiplerinin her üçüne de yer veren Muhibbî (ö. 1566), âşikane bir gazelinde yer alan aşağıdaki beytinde şiirinin *hasen* olmasını, sözü sevgilinin dudağından öğrenmesine bağlayarak terimin güzeller ve aşk konusunda yazılan manzumeler için kullanılması durumunu teyit etmiştir⁸:

Diyeler *şi‘r-üme şi‘r-i hasendür*
Sözi çün la‘l-i dilberden âmûzum (Yavuz, 2016, s. 1151)

8 Muhibbî’nin konuyla alakalı sair beyitlerinden de aynı sonuç çıkarılabilir. İlgili beyitler şunlardır:
Didiler *şi‘r-i hayâl-engîzine tarz-ı hasen*
Ol da bu dehrün kemâl-ı nazmıla Selmânıdır (Yavuz, 2016, s. 326)
[(Muhibbî’nin) hayalleri harekete geçiren şiirine tarz-ı hasen/hasen şiir dediler. (Zira) o, şiirdeki olgunluğuyla bu zamanın Selmân-ı Sâvecî’sidir.]
İy Muhibbî bulunur *şi‘r-ünde çün tarz-ı hasen*
Yiridür şimden girü ger diyeler sana Kemâl (Yavuz, 2016, s. 1009)
[Ey Muhibbî, şiirinde tarz-ı hasen bulunduğu için sana bundan sonra Kemâl-i Hucendî (ö. 1401) deseler yeridir.]
Hüsrev ü Hâfız ider *şi‘r-i Muhibbîyi pesend*
Câmî tahsîn ide ger görse bu nazm-ı hasenüm (Yavuz, 2016, s. 1195)
[Eğer Hüsrev-i Dihlevî, Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1390?) ve Molla Câmî (ö. 1492) bu nazm-ı hasenimi/hasen şiirimi görse idiler Muhibbî’nin şiirini beğenip överlerdi.]
Uşbu *şi‘r-i hasenî* ger işide ehl-i hîred
Diye tahsîn Muhibbî sana şâbâş olsun (Yavuz, 2016, s. 1340)
[Eğer akıllı kimseler bu hasen şiiri iştiriseler “Ey Muhibbî aferin, helal olsun sana!” derler.]

[Benim nazmıma hasen şiir desinler. Çünkü ben sözü gönül çalan (sevgilinin) lal (taşı gibi kırmızı dudakından) öğrendim.]

Mezâkî (ö. 1676), tıpkı *hüsniyyâtı* muhtevî örneklerde olduğu gibi, terkihi *tâze* sıfatıyla birlikte andığı aşağıdaki beytinde, bu türdeki başarısından dolayı övünürken *tarz-ı haseni* terimsel anlamda kullanmıştır:

Tâze hoş tarz-ı hasen birle Mezâkî hakkâ
Gayret-i hüsni beyân-ı kudemâdur sühanum (Mermer, 1991, s. 466)

[Ey Mezâkî, doğrusu taze/yeni/özgün ve hoş tarz-ı hasen (şiirlerimden ötürü) benim sözüm eskinin söz ustalarını kıskandırır.]

Mezâkî'nin çağdaşı ve tanıdığı olan Sükkerî (ö. 1686) ise, yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde, kendi nazımının *tarz-ı hasen* diye anılan eserler içinde yeni bir edaya sahip olduğunu söylerken terkihi *nev* sıfatıyla birlikte anmıştır:

Cedîd-i üslûb-ı şi'r-i tâze tarh-ı Sükkerîdür bu
Edâ-yı köhne kanda böyle nev-tarz-ı hasen kanda (Erol, 1994, s. 228)

[Bu yeni üsluplu özgün şiir Sükkerî'nin tanzimidir. Eski eda nerde, böyle yeni tarz-ı hasen/hasen şiir nerde?]

Buraya kadar kaydettiğimiz örneklerle teyit edildiği üzere *üslûb-ı hasen*, *nazm-ı hasen*, *şi'r-i hasen* ve *tarz-ı hasen* terkiplerinin tamamı aynı terimsel anlamı ifade etmektedir. Bu itibarla farklı sözcüklerle kurulmuş bu terkipleri, yukarıda da belirtildiği gibi ifade ve anlatımda kolaylık olması için, terimsel anlamla da mutabık olacak şekilde, *hasen şiir* ibaresiyle standartlaştırmak isabetli olacaktır. *Hasen şiir*in terimsel anlamı ise, yine mezkûr örneklerle istinaden, kısaca “güzeller ve aşk konulu şiir” biçiminde açıklanabilir. Hatırlanacağı üzere *hüsniyyât* da aynı türden şiirleri ifade eden bir terimdi. Dolayısıyla terimsel anlam ve işlevleri bakımından bu iki ifade biçiminin arasında, birinin tekil ötekine çoğul ibare olması dışında, bir fark olmayıp aslında aynı mefhumu ifade ettikleri açıktır.

Konu hakkında dikkat çekici ve bahse değer başka bir durum ise klasik edebiyatta *hüsniyyât* ve *hasen şiir* şeklinde adlandırılan aşk konulu manzumelerin halk şiirinde mezkûr Arapça sözcüklerin Türkçe karşılığı olarak değerlendirilebilecek *güzelleme* adıyla tasnif edilmiş olmasıdır. Aynı topluma ait iki farklı edebiyat geleneğinde benzer konulu şiirlerin, sözlük anlamları neredeyse aynı olan farklı sözcüklerle adlandırılmış olması durumunu bir rastlantı olarak değerlendiremeyiz. Bu benzerlik bilinçli bir uyarılma yahut en azından kolektif bilincin sevgiyle anonim olarak ortaya çıkmış bir modelleme olmalıdır. Ancak bu uyarılmanın söz konusu edebiyat geleneklerinin hangisinden öbürüne doğru gerçekleştiği meselesi şimdilik belirsizdir. Konu hakkında bir hükümde bulunabilmek için bu yazının amaç ve kapsamının dışında bağımsız bir araştırma yapmak elzemdir. Bu itibarla mezkûr sorunsalı başka çalışmaların ilgisine sevkle burada cevapsız bırakmak durumundayız.

Sonuç

Klasik edebiyat metinlerinde kullanımına tesadüf edilen *hüsniyyât* sözcüğü ile *üslûb-ı hasen*, *nazm-ı hasen*, *şi'r-i hasen*, *tarz-ı hasen* ve *hasen şiir* terkipleri dönemin kaynakları tarafından yaygın olarak bilinen bir mefhumdan söz eder gibi kullanılmış ve bu kaynaklarda mezkûr ibarelerin tanımlarını verme gereği duyulmamıştır. Bu belirsizlikten hareketle söz konusu ibarelerin geçtiği bağlamların incelenmesi neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tezkirelerde *hüsniyyât* sözcüğü, anıldığı hemen her bağlamda özel bir şiir türünü ifade etmek için kullanılmıştır. Şiirlerde ise sözlük ve terim anlamlarından birinde veya her ikisinde anlaşılmağa müsait bir şekilde kullanılmıştır.

Hüsniyyât sözcüğünün terim anlamıyla kullanıldığı tezkire ve şiir metinlerinde kelimeye hangi anlamıyla yer verildiği belirtilmemekle birlikte ilahi, naat, hiciv, hezl ve fuşşiyât kapsamında değerlendirilen metinlerin *hüsniyyât*tan addedilmediği açıkça ifade edilmiştir.

Tezkirelerde ve divanlarda *hüsniyyât* adıyla takdim edilen metinler, sevgilinin güzelliği odağında yazılan aşk şiirleridir.

Tezkirelerde ve şiir örneklerinde sevgilinin güzelliği odağında yazılan aşk şiirlerini içeren divanı veya bahse konu özellikteki manzumeleri içeren ilgili bölümü ifade sadedinde de *hüsniyyât* tabiri kullanılmıştır. Bu itibarla uygun nitelikteki divan, mecmua veya fasıllara *hüsniyyât* divanı/mecmuası/faslı denilebilir.

Metinlerde *hüsniyyât* örneği olmak üzere kaydedilen manzumelerden hareketle bu tür için kesin bir form tahdidi yapılmadığı anlaşılmağa birlikte tanık metinlerin kahir ekseriyetini oluşturması bakımından gazel biçiminin öne çıktığı tespit edilmiştir.

Tezkirelerde örneği yok denecek kadar az olan, ama şiirlerde sıkça rastlanan *üslûb-ı hasen*, *nazm-ı hasen*, *şi'r-i hasen* ve *tarz-ı hasen* terkipleri birçok beyitte açıkça “güzelleri övme” veya “güzeller övgüsünde söylenen şiir”, yani güzellik mihraklı aşk şiiri anlamında, özel bir türün adı olarak terimsel işlevde kullanılmıştır.

Tamamının aynı anlama matuf bir edebiyat terimi olarak kullanıldığı görülen *üslûb-ı hasen*, *nazm-ı hasen*, *şi'r-i hasen* ve *tarz-ı hasen* terkiplerini *hasen şiir* şeklinde tek bir isim ve standart bir terim olarak ifade etmenin mümkün ve yararlı olacağı değerlendirilmiştir.

Şairler tekil bir ibare olan *hasen şiiri* çoğunlukla içinde geçtiği manzumeyi kasten kullanırken tezkire yazarları aynı türden metinlerin yekûnunu ifade sadedinde çoğul yapılı *hüsniyyât* sözcüğünü kullanmıştır. Bu itibarla *hasen şiir* ve *hüsniyyât* tabirlerinin aynı şiir türünü ifade eden özdeş terimler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Güzeller ve aşk konulu manzumeler divan şiirinde *hüsniyyât* ve *hasen şiir* biçiminde adlandırılırken aynı türden şiirlerin halk edebiyatında *güzelleme* adıyla tasnif edilmiş olması,

olası bir uyarılmanın sonucu olarak değerlendirilip konu hakkında müstakil bir araştırmanın gereği vurgulanmıştır.

Hasen şiir ve hüsniyyât sözcükleri güzellik odağında yazılan aşk manzumelerini ifade eden terim/terimler olmaları bakımından “lâdinî şiir” tasnifinin karşıladığı çeşitliliği kuşatma yetkinliğinden yoksundur. Zira “lâdinî şiir” tasnifi, dindarca duygularla ve kutsal bir amaç doğrultusunda yazılan şiirlerin dışında kalan, başta klasik şiirde çok yoğun bir şekilde tesadüf edilen şarap konulu rindâne eserler olmak üzere hiciv, hezl, erotizm ve sair konularda yazılan manzumelerin tamamını kapsayabilmektedir. Bu itibarla söz konusu manzumelerde “öyle veya böyle” inanç evreninden iktibas edilen kavramların da yer bulmuş olmasından hareketle bu metinlerin din-dışılığını yadırgayıp onları bir şekilde dinî alana dâhil etmeye çalışmak, insana ve yaşama dair her şeyle ilgili olması beklenen ve böyle olduğu da gözlenen edebiyatın gerçekliğine aykırı ve zorlama bir çaba olarak değerlendirilmektedir.

EK/APPENDIX

Gül yüzün mecmû'asından tâze hüsniyyâtdur

Ş'ol nevâya kim bahâr irdükçe bülbül başlar (Burmaoğlu, 1983, s. 224) Lâmi'î Çelebi

[Bahar gelince bülbülün okumaya başladığı nağme, senin gül yüzünün kitabındaki taze hüsniyyâtdır.]

Döndü bostânda gülistân ey gül-i bâğ-ı cemâl

Tâze hüsniyyât ile pür Zâtınun dîvânına (Köksal, 2017, s. 1378) Zâtî (ö. 1547)

[Ey cemal (güzellik) bağının gülü, bağdaki gül bahçesi, taze hüsniyyâtle dolu Zâtî'nin divanına benzedi.]

Savt-ı bülbül tâze hüsniyyâta virmişdür 'amel

Su terâne bağladı ırlar bu şi're âferîn (Yekbaş, 2020, s. 122) Sehî Bey

[Bülbül sesi taze hüsniyyât (okumaya) başladı. Su ise nağme düzüp bu şiiri/hüsniyyâtı takdir (için) şarkı söyler.]

Key şekâvetden degül mi Nazmiyâ ol şâ'ire

Koya hüsniyyâtı ekser ola hicviyyâtda (Üst, 2018, s. 3030) Edirneli Nazmî

[Ey Nazmî, hüsniyyâtı bırakıp çoğunlukla hiciv söylemesi, şairin kötülüğünden değil midir?]

Yazdı hattun gül ruhun mecmû'asına dostum

Tâze hüsniyyâtı ter evrâk-ı rengîn üstine (Üst, 2018, s. 3066) Edirneli Nazmî

[Ey dostum, taze hüsniyyâtı renkli/güzel yapraklara yazar gibi, ayva tüylerin gül yanağının defterini yazdı.]

Sanmagıl kavlı-i Murâdîyi sakın hüsniyyât

Vâzıh eyledi kelâmın senün iz'ânun için (Kırkılıç, 2015) Murâdî⁹ (ö. 1595)

[Murâdî'nin sözünü hüsniyyâttan sanma sakın. O, sen anlayasın diye sözünü açık söyledi.]

Gülün mecmû'asından tâze hüsniyyât okur bülbül

Dönüpdür tekye-i gülşende bir rind-i nemed-püşe (Harmancı, 2017, s. 267) Süheylî

[Bülbül, gülşen tekkesinin keçe giyen bir rindine dönüp gül kitabından taze hüsniyyât okur.]

Eser mânend-i haţ dîvân-ı hüsniyyât-ı la'lünde

Hoş-âyende muhayyel şâh-beyt-i nev-zemîn olsa (Arı, 2018, s. 562) Sâkıb Dede (ö. 1735/36)

[Eser, lal (renkli dudağımın) hüsniyyât divanındaki ayva tüyü gibi beğenilen hayaller ve yeni bir tarzla söylenmiş şah beyit olmalı.]

9 Tenkitli metin neşrinde belirtildiğine göre *Murâdî Dîvânı*'nda 1431 ve 1432 numarayla kayıtlı gazeller, divanın bir yazmasında "ve min-hüsniyyât" serlevhasıyla takdim edilmiştir (Kırkılıç, 2015, s. 821). Her iki gazel de sevgilinin vasfında söylenmiş âşıkane şiirlerdir. Şiirlerinin kahir ekseriyeti dinî muhtevalı olan Murâdî'nin bu nitelikte olmayan bazı şiirlerinin "hüsniyyâttan" başlığıyla takdim edilmesi iki tarz arasındaki farka yönelik bir dikkat olarak değerlendirilmeye de müsaittir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aksoyak, İ. H. (2018). *Gelibolulu Mustafa Âlî Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 25 Temmuz 2024)
- Aktaş, A. (1996). Yetim Divânı inceleme-metin. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arı, A. (2018). *Sâkıb Dede Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59860,sakib-dede-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20 Temmuz 2024)
- Babacan, İ. (2010). *Tezkire-i mecâlis-i şu'arâ-yı Rûm Garîbî Tezkiresi*. Ankara: Vızıyon.
- Bilgin, A. (2017). *Nigârî Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55757,nigari-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 25 Temmuz 2024)
- Burmaoğlu, H. B. (1983). Lâmi'î Çelebi Divânı (hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve divânının tenkidli metni). (Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Canım, R. (2000). *Latîfî tezkiretü 'ş-şu'arâ ve tabsiratü 'n-nuzamâ (inceleme-metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Dağlı, Y., Kahraman, S. A., ve Dankoff, R. (2005). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 9). İstanbul: Yapı Kredi.
- Dağlı, Y., Kahraman, S. A., ve Sezgin, İ. (2007). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 5). İstanbul: Yapı Kredi.
- Dankoff, R., Kahraman, S. A., ve Dağlı, Y. (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 1). İstanbul: Yapı Kredi.
- Dehkhodâ, A. (1998). *Loghatnâme* (Cilt 9). (M. Mo'in, & S. Ja'far, Dü) Tahran: Tahran Üniversitesi Yayınları.
- Erdem, S. (1994). *Râmîz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Erol, E. (1994). *Sükkerî hayatı, edebî kişiliği ve divanı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Ersoy, E. (2017). *II. Bayezit devri şairlerinden Münürî ve divânı (inceleme-metin)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56095,muniri-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20 Temmuz 2024)
- Ersoy, O. (2001). Kâğıt. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 24). içinde İstanbul: İSAM.
- Ertek Morkoç, Y. (2003). Eğridirli Hacı Kemal'in Câmîü'n-nezâir'i. (Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erünsal, İ. E. (2018). *Tâcî-Zâde Ca'fer Çelebi Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20 Temmuz 2024)
- Harmancı, M. E. (2017). *Süheylî Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,suheyli-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20 Temmuz 2024)
- Horata, O. (2015). *Has bahçede hazan vakti XVIII. yüzyıl: son klasik dönem Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.

- Horata, O. (2019). *Esrâr Dede Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/64058,esrar-dede-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 01 Ağustos 2024)
- İnce, A. (2018). *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi tezkiiretü 'ş-şu'arâ (inceleme-metin)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57124,mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39arapdf.pdf?0> (Erişim: 09 Temmuz 2024)
- İpek, A. (2018). *Mantûkî ve bir hezliyyesi [metin-şerh]*. Ankara: Grafiker.
- İpekten, H., Kut, G., İsen, M., Ayan, H., ve Karabey, T. (2017). *Heşt Bihişt Sehî Beg*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56165,hest-bihistpdf.pdf?0&_crefer=D8C4000999090EC99842A5EB9B8E996E30541BB2B51FCA1920DF63F5B7654DCC (Erişim: 12 Haziran 2024)
- Kaplan, F. (2018). Latîfi Tezkiresi'nde edebî eleştiri terimleri ve edebiyat eleştirisi. (Doktora Tezi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kazan Nas, Ş. (2018). *Celilî Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59375,celili-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 27 Temmuz 2024)
- Kılıç, F. (2018). *Âşık Çelebi Meşâ'irü 'ş-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59036,asik-celebi-mesairus-suarapdf.pdf?0> (Erişim: 12 Haziran 2024)
- Kırkkılıç, A. (2015). *Murâdî Divânı*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Köksal, M. F. (2017). *Edirneli Nazmî-Mecma'u'n-Nezâ'ir (inceleme-metin)*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56057,mecmaun-nezair-edirneli-nazmi-pdf.pdf?0> (Erişim: 19 Temmuz 2024)
- Köksal, M. F. (2024). *Yenipazarlı Vâlî Hüsn ü Dil*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/120436,yenipazarli-vali-husn-u-dilpdf.pdf?0> (Erişim: 01 Ağustos 2024)
- Kurşun, Z., Kahraman, S. A., ve Dağlı, Y. (1998). *Evlîya Çelebi Seyahatnâmesi* (Cilt 2). İstanbul: Yapı Kredi.
- Kurtoğlu, O. (2017). *Lebib Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55756,lebib-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 11 Temmuz 2024)
- Kutluk, İ. (1989). *Kınalı-zade Hasan Çelebi tezkiiretü 'ş-şu'arâ*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Mengi, M. (2014). *Mesihî Divânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Mermer, A. (1991). *Mezâkî hayatı, edebî kişiliği ve divanının tenkidli metni*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.
- Sehî Bey. (tarih yok). *Heşt bihişt*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, NEKTY03732.
- Sevgi, A. (1991). Merdümî ve Tuhfetü'l-İslâm'ı. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(6), s. 101-165.
- Sevgi, A. (2007). Lâdinî (profane) şiir mi, hüsnîyat şiiri mi? *Yüzakı*(28), s. 10-12.
- Sevgi, A. (2024). Lâdinî (profane) şiir mi, hüsnîyyât şiiri mi? *Türk-İslâm Edebiyatı Üzerine Makaleler* (s. 283-286). içinde Konya: Palet.
- Sungurhan, A. (2017). *Kınalîzâde Hasan Çelebi Tezkiretü 'ş-Şu'arâ*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebiipdf.pdf?0> (Erişim: 08 Temmuz 2024)
- Şemseddin Samî. (1317/1900). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Şentürk, A. A. (2023). *Osmalı şiiri kılavuzu* (cilt 7). İstanbul: DBY.
- Şeyhoğlu Mustafa. (882/1478). *Hurşîd ü Feraşşâd (Khourshid et de Farroukhshad)*. (Hüseyin Bin Davud, Dü.) Fransa Ulusal Kütüphanesi Elyazmaları Bölümü. Arşiv No. Turc 314.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Divânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Tarlan, A. N. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ.

- Taş, B. (2024). Kınalızâde Ali Çelebi'nin Ahlâk-ı Alâ'î'sinde edebiyat sorunsalı. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 583-601.
- Tavukçu, O. K. (2008). *Dede Ömer Rûşenî hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve dîvânının tenkidli metni*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10601,dede-omer-rusenipdf.pdf?0> (Erişim: 04 Temmuz 2024)
- Tolasa, H. (2002). *Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*. Ankara: Akçağ.
- Uğur, M. (1997). Hasen. *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 16, s. 374-375). içinde İstanbul: İSAM.
- Üst, S. (2018). *Edirneli Nazmî Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20 Temmuz 2024)
- Yavuz, K. (2016). *Muhibbî Dîvânı bütün şiirleri*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Yekbaş, H. (2020). *Sehî Bey Dîvânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/76504,sehi-bey-divanipdf.pdf?0> (Erişim: 20 Temmuz 2024)
- Yılmaz, O. (2015). *Necâtî Bey Dîvânı*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Yüksel, F. (2010). Mihaloğlu Ali Bey Gazavât-nâmesi'ndeki (1-863. beyitler) kısır ve telmihler üzerine bir inceleme. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Zavotçu, G. (2017). *Rızâ Tezkiresi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/73320,riza-tezkiresi2020pdf.pdf?0> (Erişim: 08 Temmuz 2024)